

Het Niod

Het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies is een Nederlands instituut voor de bestudering van de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de Holocaust en hedendaagse genociden. Hieronder hebben wij met de zoekopdracht 'Zutphen' zo veel mogelijk interessante bestanden proberen weer te geven. U kunt ook zelf gaan onderzoeken wat het Niod over Zutphen in haar enorme archief heeft opgeslagen. Met **deze link** komt u meteen in het archief over Zutphen.

Unieke originele verslagen, interviews en dagboeken van leden van het **Verzet**, de landelijke **Knokploegen (KP-ers)**, de Landelijke Org. voor **Hulp** aan Onderduikers, de **Landwacht**, etc. etc. Allen hebben geheel of gedeeltelijk betrekking op Zutphen. Sommige verslagen zijn moeilijk leesbaar, onze excuses daarvoor. Maar met enige moeite moet het lukken ze te lezen.

G. Rietberg (Oom Karel) kwam door zijn nicht, mevr. Kuipers-Rietberg (tante Riek) uit Winterswijk in contact met Ds. Slomp. In het najaar van 1942 bezocht meneer Buwalda (leeraar Lyceum, Kampen) zijn collega Bax uit Zutphen. Buwalda spoorde Bax aan georganiseerd verzet in Zutphen voor elkaar te brengen. Bax belde Rietberg op en verzocht hem een groepje goede Nederlanders te vormen. Rietberg, die reeds op de hoogte was van het illegale werk, deed zijn best en bracht 6 man bij elkaar. Deze groep vergaderde bij den Heer Bax, Hekerenlaan te Zutphen. Aanwezig waren: H. Dijkstra, H. Rietberg, G. Rietberg (Oom Karel) Lunenburg, F. Bos (Boudewijn, later Gijs), Hovestreit; Bax en Rietberg, Bos, en Hovestreit zijn werkelijke L.O.-mannen geworden. Lunenburg ging spoedig naar de O.Dover, doch bleef wel geld inzamelen. (Op bovengenoemde vergaderingen waren de heer Bax zelf en Zilfhout ook aanwezig) Zilfh. door ziekte afgefallen. Rietberg stelde zich met verschillende personen in verbinding, o.a. met Groot Enzerink uit Vorden. Vandaar kwamen geleidelijk adressen om jongens onder te brengen van de Beurs. Deze Beurs werd gehouden te Zutphen (in de Geref. Kerk) Zwolle, Den Bosch, Utrecht, Arnhem en Kampen. (Rietberg is over de Beurs geïnterviewd door A. de Goede) 30 tot 50 man kwamen daar samen, dit werd te gevaarlijk.

24

De Beurs werd afgeschaft, hiervoor in de plaats kwamen de rayon-district, prov. vergaderingen. Dit gebeurde een paar maand later (na Mei 1943). Rietberg vroeg Groot-Enzerink een rayon te vormen. Dit gebeurde. Bij Zutphen werden toen ingedeeld Warnsveld, Laren, Lochem, Vorden, Hengelo en Steenderen. Zoo werd van Zutphen een district gemaakt. Omdat Oom Karel dicht bij het station woonde, werd hij aangewezen voor contactpunt. Elke Donderdagavond kwam men bij elkaar. In Zutphen (Rietberg-Hobbemakade) (Bos, Emmerikscheweg) in Vierakker bij C. Valking, in Eefde in de Geref. Kerk, in Warnsveld bij J. Aalders (Markt) in Vorden in de Geref. Kerk. Zoo ontstond de Donderdagavond-club. Men nam adressen mee voor onderduikers, maakte afspraken, de bonkaartenbeweging en de verzorging van persoonsbewijzen kwamen ter sprake. Tevens werd er opgenomen, hoeveel bonkaarten er nodig waren van de provinciale. Deze provinciale vergadering was elke Vrijdag. Op deze vergadering waren aanwezig: Zutphen - Rietberg.
Arnhem - Kees Pruis - Nico.
Winterswijk - tante Riek (Mevr. Kuipers-Rietberg)
toen deze gearresteerd was Oom Jan (Wikkerink)
Aalten.
Enschede - C. Breetler en Blokzijl (werd Max Blokzijl
meestal samen) genoemd)
Hengelo - Henk Kruithof
Zwolle - Wim Wieringa (Wim van Zwolle)
Deventer - Tjerk Kleefsma.

25

Na Juni 44 zijn er nog maar een paar provinciale vergaderingen geweest, want D.D. maakte hier een eind aan.. Vanaf begin 1944 onderhield de L.O. Zutphen contact met andere verzetsorganisaties. Eenmaal in de veertien dagen kwamen de leiders hiervan samen, meestal op het advocatenkantoor van den heer Wildevanck de Blecourt. Dit was de man van het N.S.F. Het ambtenarenverzet werd tegenwoordig door den Heer Hovink. De Heer Bos Ridder van Rosenthal kwam als afgevaardigde van de Nat. Comm. de Heer Reesink van het Fabrikanntenverzet, Oom Karel van de L.O.
K.P. Zutphen jhad zelf geen K.P. doch er was regelmatig contact met de K.P. van Twente. Deze heeft ook de overval op het Huis van Bewaring volvoerd. Boudewijn (de latere Gijs) dit is Bos, Emmerikscheweg No. 3A, weet hier meer van. Door de landelijke Top zorgde de L.K.P. voor bonkaarten kraakjes.
Trouw Rietberg was tevens districtsverspreider van Trouw. Er was ook een aparte Trouw-K.P. Deze is echter geheel overgegaan naar de L.K.P. (voorjaar 1944). Toen de Trouw-K.P. aldus niet meer voor "Trouw" kraakte, zorgde de L.K.P. dat "Trouw" van binnen werd voorzien.

26

Bonkaarten

Lot-7
III-1
Slemaal in de vier weken werden de bonkaarten geregeld. In Juni 1944 waren het er 5570, voor Zutphen 700. Verder ontvingen nog vanuit Zutphen Hengelo, Enschede, Winterswijk, Deventer. Arnhem zorgde voor zichzelf, daar ze meestal van Arnhem kwamen. Erg veel medewerking ontving Rietberg van het distributiekantoor in Zutphen. Meestal kwamen vandaar 300 - 500 bonkaarten. Toen het distributiekantoor eens zelf verleggen zat (ze waren door het C.D.K. toen te laat van bonnen voorzien) heeft Rietberg hen ook maar eens aan bonkaarten geholpen. De eens dienst is de andere waard. Van de Distributiedienst was de contactman voor de L.O. de kassier aldaar, een meneer Jansen (nog steeds op het D.K.)

Samenwerking met legale instanties.
De samenwerking van het distributiekantoor met de L.O. was goed. Met het Bevolkingsbureau eveneens (de Heer Waanders). Het Arbeidsbureau was in N.S.B. handen. Stempels en papieren waren echter in ons bezit, deze kwamen van de prov. vergadering. Oom Karel had de stempels onder zijn beheer. Met de Posterijen was geen speciaal contact. De Politie was ondanks de N.S.B. commissaris Anning, een veilig adres om aan te kloppen. Zij was behoudens genoemde Commissaris en enkele slappelingen zeer goed te noemen.

27

III-4
Oom Karel werd steeds gewaarschuwd voor razzia's. Op het Politiebureau werden o.a. foto's gemaakt voor valsche P.B.'s. Rietberg had een sleutel gekregen van de achterdeur van het Politiebureau, zodat, wanneer er eenige personen vast zaten, hij ze bevrijden kon. Bij de overval op het Huis van Bewaring en ook toen de jongens uit het ziekenhuis werden gehaald, bracht de politie steeds direct bericht aangaande het onderzoek.

Koeriersdiensten.

Alleen de laatste maanden werden koeriersdiensten verricht. Van alle vergaderingen (ook de provinciale) bracht Rietberg alles mee voor zijn district. Veel reisde hij dan samen (van de prov. vergadering) met tante Riek, die naar Winterswijk toch over Zutphen moest en in Zutphen dan meestal nog een uur tijd had.

Financiële verzorging.

Deze geschiedde eerst door giften, later zorgde het N.S.F. ervoor. De man van het plaatselijke N.S.F. was Mr. B.G. Wildevaank de Blecourt; de Heer Hovestreydt (behartigt nu de belangen van de Stichting) had na de arrestatie van Rietberg het financiële gedeelte (Linschoten) onderwijzer uit Rotterdam (schuilnaam Dolf) het andere gedeelte. Joden.

Lot-7
De Joden uit Zutphen voelden er niet veel voor om onder te duiken. Een particuliere groep zorgde hier voor de Joden, niet in georganiseerd verband dus. De jodenverzorgers waren de Heer en mevrouw Gerrits-Knapper (Oom Piet en tante Jo) Vordasche binnenweg Warnsveld.

28

Oom Piet stond wel weer met Oom Karel in verbinding en kreeg dan ook langs deze weg bonkaarten. Had de L.O. soms Joden, dan werden die aan hen overgegeven.

Geallieerde militairen.

III-1
Deze werden geholpen door Rietberg. Rietberg heeft een zeventigtal piloten in huis gehad. Deze werden weer doorgestuurd, verzorgd door geleiders Zutphen, Nijmegen, Echt. Oom Karel bracht ze ook wel in groepjes van zes naar het station. Joep ter Haar (pilotenjoep) uit Lichtenvoorde zorgde voor de piloten.

Arrestatie.

Ais
Oom Karel had met de T.D.club afgesproken (door de Heer Kalf (Burg. van N. Holland) schuilnaam Korenaar, op Vrijdag 16 Juni 1944 in zijn huis met de medewerkers daarvan te vergaderen.

Te elfder ure heeft hij dit echter moeten afzeggen. (Rietberg was n.l. even vergeten geweest dat er elke Vrijdag vergadering was van de provinciale). De T.D.club werd toen op Maandag gezet.

Op Vrijdag 16 Juni 1944 kwam echter de B.D. in het huis van Rietberg en vroeg direct

29

aan mevr. Rietberg of er vergadering was en waar. Nadat mevrouw Rietberg nog geprobeerd had door het raam iemand een sein te geven haar man te gaan waarschuwen, wat door de S.D. werd opgemerkt, zijn alle personen, die in het huis aanwezig waren, in de keuken onder bewaking gesteld. Alleen Rietberg zijn broer, die met hem de zaken drijft, werd vastgehouden in het kantoortje. Een rechercheur moest met de S.D. mee naar het station en toen Rietberg daaruit stapte uit de trein, werd deze door de rechercheur aangewezen. Rietberg werd naar het politiebureau gebracht en daar gefouilleerd. Hij had een groote enveloppe van het Lager Onderwijs in zijn zak, vol met P.B.'s en andere papieren. Onder het fouilleeren door stopte hij hem van de nagezochte zak in de nog niet nagezochte zak. Vier personen stonden erbij en hebben niets gemerkt, zoodat op hem niets werd gevonden, dat gevaarlijk voor hem zou kunnen zijn. Zijn broer werd ook opgepakt, doch toen beide personen bleven volhouden, dat deze niets van de zaak, waarin Rietberg betrokken was, afwist, werd hij na tien dagen weer vrijgelaten. Rietberg heeft twee dagen in de Koepel te Arnhem gezeten en is daarop vervoerd naar Vught. Daar heeft hij met behulp van 20 andere gevangenen de papieren, die nog in zijn jaszak verstopt zaten, opgegeten en de P.B.'s verstoppt. Van Vught is hij naar Duitschland vervoerd Elbrach, Diepburch (bij Darmstadt) Bernaun en daar op 3 Mei bevrijd

30

door de Amerikanen en vervolgens op 26 Mei 1944 over Frankrijk en België weer thuisgekomen. *Vie Bijlage.* Eenmaal is er nog huiszoeking geweest bij Oom Karel, naar aanleiding van een Jood, die men verborgen waande in het Huis van dezen.

Driemaal zijn er jongens uit het ziekenhuis gehaald. De medewerking van de bevolking om jongens te plaatsen, was niet best.

De Z-kaarten-geschiedenis is hier spaak gelopen. De man die veel voor de Z-kaartenmislukking gewerkt heeft is de Heer Bos-Ridder van Rosenthal, deze woonde in Huize ten Dam te Belfde. Hij heeft dit gedaan met succes.

Zijn schuilnaam was van Dam. Op de dag der bevrijding, trof hem een verdwaalde kogel, wat dezen stoeren werker, het leven kostte.

Het district Zutphen, was onderverdeeld in verschillende rayons en bestond, uit de plaatsen: Vorden, Enkele gehuchten, zoals Linden etc. (samen een rayon)

afgevaardigde was J. Norden. Plaatsvervanger, Louis Schöuten.

Lochem- met Barchem etc. - Afgevaardigde was, van Koten.

Hengelo(G)-afgevaardigde, Walter Kamp. *(Hendrik van Loenen)*

31

Harfsen-Gorsel-Belfde, etc.-afgevaardigde Tienus ~~Boet~~ -

(Gerrit van Zand) Enserink. (v.d. Huurne).

Warnsveld- Afgevaardigde Anton Garsen. Na deze, Boudewijn, later Gijs. (F. Bosch Emmerikseweg Zutphen.)

Laren met een gedeelte van Almen-Afgevaardigde Appie Koeslag (Wim van Laren)

Steenderen-Peter (Jansen van Galen), soms kwam Bertus Beekman.

De plaats Ruurlo, wilde niet mee. Deze heeft organisatorisch, niet veel betekend. Winterswijk heeft geprobeerd, deze plaats erbij te trekken. Dit lukte echter niet, Zij hebben Zutphen toen gevraagd, het vandaaruit eens te proberen. Ook dit had geen succes. Ook Zutphen kreeg, daar in Ruurlo, geen voet aanwal.

32

10 Bijlage.

Oom Karel, werd 16 Juni, 1944 gepakt. Van het pol. bureau te Zutphen vervoerd naar Vucht. Hier 4 dagen verhoord en opgesloten in de bunker. Aldaar ontmoet, Nico, Chris van Boven, de burgemeester van Zutphen, Simmerman, v.d. Horst, uit Arnhem, was de kapper in Vucht. Theo Jonkman uit Hengelo, Hans (Kees Stiksema) Enschede of Hengelo. 11 weken herbergde Vucht Oom Karel, 31 Augustus, werd hij vervoerd, naar Utrecht, om voor het Obergericht te verschijnen. Doch, toen ze daar verhoord zouden worden, wafden de rechters gaan lopen, dz. Hier was het (in Utrecht) zeer goed volte houden. Eten en drinken werd volop gebracht, zelfs rookartikelen. Het waren daar goede bewakers, o.a. Odijk en zeker mag geneemd worden, de ziekenvader de Jongh, eveneens bewaker de Haanstra. Een zuster van Oom Karel, wonende te Utrecht, kreeg zodoende steeds gelegenheid voor haar broer te zorgen, door verstrekking van goede gaven. Gokin Utrecht, ontmoette, Oom Karel bekenden onder de mede gevangenen. Tol uit Almelo, Keesje van het C.D.A. Dietker (Henk Dienske) en een broer van hem.

A17.

33

In November zou het transport, waar Oom Karel, mee zou vertrekken, richting Duitsland zwenken. Echter het strandde in Amersfoort, door de vele bombardementen. Na acht dagen werd deze pleister plaats toch maar weer opgeheven en Duitsland slokte ook Oom Karel op. Het was Essen waar hij het eerst terecht kwam. Verschrikkelijk was het hier, van de hevige bombardementen. 8 dagen leefden ze in deze bommenhel, toen opende de poorten van het tuchthuis in Diepburch zich voor hen. Hier was het sprookjesachtig goed, zelfs lakens ontbraken niet op de kribben, voldoende dekens, ja zelfs centrale verwarming. De behandeling was voortreffelijk, zelfs schaakten de bewakers met de gevangenen. Gerrit Breetler, Theo uit Hengelo, Kees Stiksema (Hans), wafden nog steeds bij Oom Karel's groepje ingedeeld.

Tot Maart daar verkeerd, toen kwam de ellende van evacuatie. 30-40 kilometer per nacht, moesten de gevangenen lopen en kwamen in langs omwegen in Elbrach. Hier was geen plaats, 1 dag mochten zij daar uit rusten en werden toen op de trein gezet, richting Berman. In Bernau wachtte weer een tuchthuis. Mishandeld werd men hier ook niet noemenswaard. Onderweg, met evacueren, alleen, werd er geducht geslagen, doch verder heeft Oom Karel nimmer, in Duitsland, last hier van gehad.

34

De bewakers in Berman, waren oudgedienden en oorlogsverminkten en allen beu van oorlog.

3 Mei kwamen de Amerikanen en werden de gevangenen bevrijd. De gevangenen werden reeds spoedig met auto's op transport gesteld en werden naar Koefstern (Oostenrijk) gebracht en vonden onderdak in een lager. Het was hier geweldig, schitterende omgeving en voor de gevangenen een waar rustoord. 8 dagen brachten ze hier door, toen ging het weer verder naar Ulm. 1 dag en nacht werd hier halt gehouden, daarna verder, naar Mannheim, Lutwischhafen, Fran krijk - België. De ontvangst in beide landen was ontroerend, het Rodekruis sloofde zich uit. Toen kwam Nederland en met dit eigen land de teleurstelling. Het Ned. Rodekruis liet zich niet zien. Maastricht-Eindhoven, hier werden de meeste opgenomen in het gebouw van het Heilighart, waar de nonnen zich gissen over hen ontfermden. 26 Mei 1946 kwam Oom Karel, behouden weer in Zutphen aan. Het Rodekruis in België overhandigde allen een pakket, dit nog met dankbaarheid, want niet in 1914-1918 van België had gedaan.

1721

X

35

36

37

38

Verslag L.O. Volgblad 1.

Deventer 29 December 1945.

De kaarten werden gedeeltelyk verkregen, via het gelegde contact en gedeeltelyk op valsche inlegvellen, welke in groot verband door de L.O. gedrukt werden. Het Distributiekantoor te Deventer was aanvankelyk niet gene- gen, ons de helpende hand te bieden, voor de verstreking van bonkaarten. Zoodoende verkregen we contact in Zutphen, waar we de valsch gedrukte inleg- vellen en valsch gedrukte O3 tjes voor tabakskarten konden inleveren.

[Hierby dees(zich o.a. het volgende geval voor:

By thuiskomst van de Districtsleider te Deventer, bleek er een telegram te liggen van het contact Zutphen, van de volgende inhoud: "Kom direct te Zutphen". Overhaast vertrek van de Districtsleider naar Zutphen, volgde terstond. Het contact op het Distributiekantoor te Zutphen stelde de vraag, of de inlegvellen voor bonkaarten en O3 tjes voor tabakskarten soms valsch gedrukt waren. De leider van het Distributiekantoor had n.l. gevraagd, "wat plak je daar voor spul op"? De Districtsleider kon hierop inderdaad niet anders ant- woorden, ^{dan} als dat dit het geval was. Gelukkig was de leider van het Distributie- kantoor te Zutphen uit het goede hout gesneden, daar hy van de Distr. leider van de L.O. Aldaar ook reeds een groot aantal valsche inlegvellen enz had verwerkt. Hy meende dan ook alleen aan, tot het betrachten v.d. nodige voor- zichtigheid.]

aan elkaar uit te kunnen wisselen en meer effectief te kunnen werken, in
verband met de boekvervalspreiding, alsmede vele andere omstandigheden,
welke ook in de volgende periode ruimschoots aanwezig bleken te zijn.
Men en ander ook dus geschied in 1.0. verband, de landelijke organisatie
voor hulp aan onderwijzers, [aanvullende gegevens overigens niet nodig in].
De samenwerking kwam tot stand. Reeds spoedig bereikte ons het verzoek, de
periodieke vergaderingen bij te wonen. De eerste vergadering, waar ook
aan deputatie uit Deventer aanwezig was, (Tjerk en Jan), had plaats te
[naam] in een groot patriciërshuis a.n. Yessel Alkmaar. Daar waren tevens een
veel, afgevaardigden uit Winterwijk, Enkhuizen, Texel en IJmuiden. Reeds op
de eerste vergadering werd het ons duidelijk, dat het gelukte contact belang-
rijke resultaten zou kunnen afwerpen. Men had in ieder de moeilijkheden, welke
steeds in de toekomst nog groter werden, met elkaar besproken, voor
doornemen van de toekomstige voorstellen en met elkaar zorg dragen, ter-
wijl men tevens kon profiteren, van de praktijk van andere plaatsen. De verga-
deringen werden periodiek gehouden, voortschrijdend in verschillende
plaatsen en werden spoedig met het aantal afgevaardigden betrekking, ingekrompen,
tot 1 afgevaardigde per District, een kleine aanleiding tot een provinciale
vergadering. Het eerste vergadering was, dat men zich niet gang van zaken
niet direct verschoorde. [De heren waren byv. a-h. volgende voorval: Dit
geen zouden we niet onderhandelen hebben, waarvoor we dus twee plaatsen die
dan te zoeken. Maar onze rekening gelukte dit vrij vlot, welken ook als later
bleek, waarschijnlijk iets is vlot. De jongen kunnen indertijd aan te Deventer
met een afgesproken teken en werden ook naar een paar honderd in de omgeving
getransporteerd. Het bleek ons echter reeds spoedig, dat we niet alleen hal-
ten de aard geschikt hadden, maar ook buiten de grenzen, (het woord hoor is
hier overigens als een ander bedoeld) de schrijver echter toen nog terug voor
de communicatie en konden alsoo de posten niet gebruiken, waardoor de bykans
eerde weer in Deventer terug waren, dan het begreep.]
Deventer was inmiddels begonnen met de verspreiding van 5 boekjes per
periode, (een sprak van van guldens) en was dus in het begin 5 guldens nodig.
Dit aantal werd spoedig uitgebreid, tot 80 boekjes per periode en vrijwel
naar verhouding even spoedig tot 800 per periode.

Ging het een tijdlang goed in de provincie Gelderland en hadden wij behoudens enkele plaatselijke gevallen weinig last van Duitse belangstelling, toen het echter zeeënmaal mis was, ging het van kwaad tot erger. Het kien wil ik er echter op wijzen, dat de meeste gevallen van arrestatie echter niet te wijten zijn geweest aan onze gecentraliseerde werkwijze, maar grootendeels het gevolg waren van plaatselijk verraad.

Het begon in April 1944 met den leider van district 4, Henk Kruihof. Vlak daarop trof ons als organisatie de ramp van de arrestatie van "Frits". In het bijzonder kon dit voor ons nadeelige gevolgen met zich meebrengen, daar hij in Wageningen was ondergedoken. Dank zij echter het voortreffelijk werk van de K.F. werden "Frits" en Henk Kruihof op 11 Mei uit de koepel bevrijd. Kort daarop werd tengevolge van een arrestatie van een onduidelijk, die in Frisland gearresteerd werd, huissoeking gedaan op het reeds eerder genoemde "Hemelstal". Hoewel de Heer des huises (de Heer Swarts) en ook wij buitenshuis sloepen, wisten zij den Heer Swarts door verraad van een landwachter bij een buurman te arresteren. Hierdoor waren wij genoodzaakt onze basis naar elders te verplaatsen. Doch ook hier wist de K.F. door een overval op het huis van bewaring te Arnhem op 11 Juni de zaak weer te redden en werd de Heer Swarts met een 50 tal andere gevangenen bevrijd.

De volgende klappen vielen weer in Twente en werden o.a. Breteller, leider van district 2 en de opvolger in district 4, Jaap Jongema gearresteerd. Kort daarop werd de leider van district 5, Rietberg "Oom Karel" uit Zutphen gearresteerd, terwijl te zelfder tijd tengevolge van een arrestatie van een koerierster onze plaatselijke medewerker Douwe Meyer en de beide koeriersadressen te weten Hier v.d. H.orst en v.d. Veer gearresteerd werden. Het was ook in dienselfde tijd dat "Tante Riek" nog maar juist aan de hand van de moffen kon ontsnappen.

Bij het laatste geval gaven de Duitschers een staaltje van hun optreden als Herrnvolk. 's Middags werd "Tante Riek" door een politisagent gewaarschuwd, dat zij binnen het uur haar arrestatie kon verwachten. Direct daarop nam zij de trein, die circa 4 uur uit Winterswijk gaat, zoodat de Duitschers, toen zij kwamen "Tante Riek" niet meer thuis aantreffen. Zij kregen echter het vermoeden, dat "Tante Riek" per trein naar Arnhem was gegaan, wat inderdaad het geval was. Toen de trein arriveerde, werd per luidspreekker omgeroepen, dat Mevrouw Kuiper uit Winterswijk zoo speedig mogelijk naar huis moest teruggaan, daar een ernstig ongeluk had plaats gehad en dat de toestand van een harer kinderen zeer ernstig was. "Tante Riek" was echter zoo verstandig hierop niet in te gaan en nadat wij geïnformeerd hadden, bleek dat dit echter niets anders was dan een middel om haar te pakken te krijgen. Helas werd "Tante Riek" toch eind Augustus gearresteerd. Op 9 Augustus 1944 liep ik te Utrecht in de val, terwijl een week later ook "Nico" werd gearresteerd en wij onvrijwillig het werk dat ons lief was geworden in de steek moesten laten.

hadden zij nogal eens last van pijn in de buik. Hulde aan deze dappere meisjes, die op deze manier hebben medegewerkt aan het wel slagen van onze actie bij de hulp aan onze ondergedoken landgenoten.

Ook hebben wij op dit gebied geprofiteerd van de hulp van de spoorwegmensen en met naam van de recherche afdeling. In Juli 1944 hadden wij met behulp van den Heer Prins, te Arnhem, rechercheur bij de Nederlandsche Spoorwegen, de zaak als volgt geregeld. 's morgens om half vijf ging ik per fiets met achter de koffer bonkaarten vanuit Wolfhezen naar den Heer Prins in Arnhem. Samen gingen wij naar het station en vertrokken om goed 6 uur met de eerste trein naar Winterswijk. Genoemd persoon was n.l. belast met de bewaking van een aan deze trein gekoppelde goederenwagon, geladen met begeerenswaardige artikelen, zoals tabakwaren, schoeisel en textiel. Hij moest controle houden bij het lossen en was aansprakelijk voor eventuele vernisningen e.d. Voor iedereen was deze wagon verboden terrein en konden wij dus rustig met de gevaarlijke last reizen en hadden geen controle van O.D.B. politie, landwacht of iets dergelijks te vrezen. Van Winterswijk ging het naar Zutphen en vandaar via Apeldoorn, Deventer naar Almelo en Enschede.

Tijdens het oponthoud op de stations had ik gelegenheid de bonkaarten te bezorgen of, indien de tijd daarvoor te kort was, af te geven aan onsen contactman, die van onze komst op de hoogte was en zorgde aan de trein te zijn. Helaas hebben wij maar tweemaal van deze pracht gelegenheid gebruik kunnen maken. Het was een ideale oplossing voor deze toch altijd riskante bonnentransporten, gezien de steeds groeiende activiteit van landwacht en ander gespuis.

De districtleider zorgden voor doorzending aan de rayonleiders, die deze op hun beurt aan de plaatselijke afdeling doorgeven en deze ze aan de duikelaars konden distribueeren.

49

50

51

Begonnen werd om toen enkele vlak bij elkaar liggende plaatsen slechts door één persoon op de "Beurs" te laten vertegenwoordigen. Toen echter op den duur ook dit spaak liep, ging men (ik meen herfst 1943) over tot het instellen van de provinciale vergaderingen, die ieder afgevaardigde stuurden naar de vergadering, die bij ons bekend stond onder de naam van "top". Mede door het instellen van de inter-provinciale (Gelderland, Overijssel, Brabant, Limburg, Zeeland) bestond deze "top" toen uit circa 8 personen.

Het oorspronkelijke doel van de "Beurs", het uitwisselen van duikelaars werd door deze werkwijze terug gebracht naar de provinciale en inter-provinciale vergaderingen, terwijl de "top" zich beperkte met het blijven geven van algemeene richtlijnen en het onderhouden van contacten en voeren van Besprekingen met andere verzets-organisaties.

Als gevolg hiervan kwam men in Juli 1944 tot het aanstellen van een dagelijksch bestuur, dat een eigen bureau had en waar men voor spoedgevallen altijd iemand van de "top" kon bereiken, het zoogenaamde Centraal Bureau.

Zoodra wij gezien hebben waren er reeds enkele streken van Gelderland op de "Beurs" vertegenwoordigd en toen het tot een samenstelling van de provinciale afdelingen kwam, zag deze er onverdeeld in 6 districten voor Gelderland, als volgt uit:

1. District Arnhem	4. District Winterswijk
2. " Enschede	5. " Zutphen
3. " Hengelo	6. " Deventer

De districten waren weer overdeeld in zoogenaamde rayons. Zoo bestond het district Arnhem, dat het volgende gebied omvatte, n.l. De Betuwe tot Tiel, de geheele Veluwezoom vanaf Wageningen tot Dieren met uitloop Apeldoorn in het Oosten en Ede in het Westen, uit de volgende rayons:

1. Rayon Arnhem	4. Rayon Tiel
2. " Ede	5. " Nijmegen
3. " Wageningen	6. " Apeldoorn

3.

capituleerde (zie bijlage: Lichtenvoorde onder de bezettingst. wist de plaatselijke leiding der L.O. goedwillende burgers te overtuigen, dat de medewerking niet verder mocht gaan dan voor het behoud van menschenlevens noodzakelijk was. Daardoor werd voorkomen, dat lijsten werden vervaardigd van menschen die zich niet hadden gemeld.

In October 1944 vestigde zich een afdeling der S.D. (uit Velp) te Lichtenvoorde. Leider Buhe, officier Wachendorf, assistent de Nederlander Grinn (gevaarlijk spion).

Toen door de Grüne Polizei, S.S. en zelfs ter plaatse gelegerde Fallschirmjäger regelmatig razzia's werden gehouden om arbeiders voor de O.T. te verkrijgen, werd het noodzakelijk de illegale werkers en zoveel mogelijk onderduikers te voorzien van valsche Ausweise en O.T.-arbeidskaarten. Vele valsche en vervalschte Ausweise en arbeidskaarten werden door ons verstrekt (zie bijlage: Voorloopig Ausweis, welke gestempelde kaart clandestien werd verkregen, en waarvan de handteekening en schrift + paraaf op de achterzijde vervalscht is.)

Tegen het einde van 1944 en de eerste maanden van 1945 kwam een steeds groeiend aantal uit Duitschland gevluchte O.T.-arbeiders afkomstig uit Rotterdam e.a. plaatsen naar Lichtenvoorde.

De meesten werden hier tijdelijk ondergebracht, waarna sommige verstoep in auto's van een plaatselijke expeditie-onderneming (P. Westerman) over de IJssel terug naar hun woonplaats werden gebracht. Anderen werden na van het noodige voorzien te zijn, doorgezonden naar het passantenhuis in Zutphen, waar zij naar Delft moesten vragen. Velen bleven ook hier ondergedoken tot na de bevrijding.

In het noodziekenhuis Harreveld werden de laatste maanden, dank zij de bemiddeling van Dr. der Weduwen Jr. uit Aalten, ernstige zieken uit het arbeidskamp Rees opgenomen. Wanneer zij hersteld waren, ontvingen zij gewoonlijk valsche papieren, waarop vermeld stond, dat zij waren afgekeurd en werden naar huis gezonden. Voor de verhouding L.O.- A.S.B. en R.V.V. verwijzen wij naar de interviews der leden.

Na de bevrijding nam de L.O. het initiatief tot het oprichten van een plaatselijke bond voor oud-illegalen en tot aansluiting met de G.O.I.W. N.

Juli 1946.

In overleg met de medewerkers van de L.O. te Lichtenvoorde opgemaakt door

Bernan Spaan.

INTERVIEW met

Poury, Johannes W.M.

geboren te Lichtenvoorde, 15-2-'20

destijds zonder beroep of bakker

thans pensionhouder te Lichtenvoorde A.18

Godsdienst R.K.

schuilnaam Jan Verschuur, geb.te Harmelen 1-1-'16

had ook P.B. met deze gegevens.

Was lid Fransch comité (zie bijlage L.in bez.)

moest onderduiken, kwam in Arnhem, contact met L.O.kringen aldaar (Wieland)

distribueerde bonkaarten en geld.

controleerde uitbetalingen aan onderduikers (met Wim Krammer)

werkte met Z-kaarten

vanuit Arnhem ook te De Steeg, Rheden, Ellecom en Dieren.

deed koeriersdiensten naar Apeldoorn, Zutphen en Aalten(bijeen-
roepen voor Topvergaderingen)

verstreekte hulp aan parachutisten in September 1944

kwam later te Delft in contact met George de Brouwer (R.R.en L.O.)

deed spionnagewerk in Delft van 1 October 1944 tot 1 Januari 1946.

kwam terug in Lichtenvoorde op 25 Maart 1945, waar hij zich direct
meldde voor de N.B.S.

2.

Aldeslo was onvoorzichtig. Sonnevile kreeg regelrecht vanuit
Ruurlo zijn geld.

Als de spoorwegmensen gepakt waren, moesten ze spitten.

Z-kaarten kwamen regelmatig bij Sonnevile voor de "omzet-

belasting". In Zutphen was vergadering op de Rotterdamsche

Bank over de Z-kaarten. De L.O. werd vertegenwoordigd door

Oom Jan. Verder was daar Theo (Eibergen) Jan Klein (Moutsm)

Daar werden de richtlijnen aangegeven.

Adressen opgegeven en kaarten gekomen, dat de Z-kaarten
gegeven waren.

Later kregen ze blanco kaarten en vulden ze zelf de adressen
in. In samenwerking L.O. met N.S.F.

Postkar aangehouden. Bezoek van een paar K.F.ers via Oom

Jan. Twee bij Baarsjes en twee bij Kuipers. Ze kwamen om

een zending distributiebescheiden. Een telefoontje - Arnhem -

Oom Jan - Baarsjes, dat er iets onderweg was. Een paar avonden

gegaan (4 à 5) maar er kwam steeds geen bericht. Het zou met

de trein aankomen. Op een avond werd de postkar aangehouden

doch er zat niets in. Er zouden 2 x 25.000 kaarten komen.

's Maandags en 's Woensdagsavonds is het aangekomen en

Dinsdagavonds hebben ze de postkar aangehouden.

Na de arrestatie van Baarsjes en Believelid geprobeerd hen
te bevrijden.

In '42 regelmatig naar Zwolle. Dit ging meestal om toerbeurt. Mevr. Kuipers - H.J. Wikkerink samen. Kuipers - Mevr. Kuipers, of ook wel Mevr. Kuipers - Kuipers - Wikkerink. Deze vergaderingen in Zwolle werden gehouden in de Zuiderkerk, bij Wietzes, Bijl en bij nog enkele anderen. In Meppel, in de Geref. Kerk en bij Zandbergen. Op deze vergaderingen waren aanwezig Wim van Zwolle, van Kampen kwamen de heren Van Dijk en Buwalda, van Meppel Juul Zandbergen en eveneens Zandbergen van Hoogeveen. Friesland (Wolvega) Peter C.D.K. (niet illegaal: Peter Russchen).

Topvergaderingen veel in Zwolle. Daar waren dan aanwezig: afgevaardigden van Friesland, Groningen, Drente, Gelderland, Utrecht (afgevaardigde Top Gelderland Kees Pruis (Arnhem), afgevaardigde Utrecht (Zeist) Cary Stomp, omgekomen in kamp.

Later door groeiend gevaar Top gevormd door bepaalde personen. Toen ging Tante Riek (Mevr. Kuipers) elke week naar de Prov. vergadering. Deze was veel in Zutphen op de IJsselkade bij Hagen (gefusilleerd). Elke week vergaderde ook gewest Gelderland III.

GEALLIEERDE MILITAIREN:

Geallieerde piloten en krijgsgevangenen, Fransen, Belgen, Russen, voorgeholpen. Geallieerden die hier onderdak zochten, werden doorgebracht naar Tilburg (eerst Zevenaar). Piloten aan de groep van Deventer (v.d. Boel). Later aan Zutphen.

Pinksteren '41 eerste kennismaking met Duitsen deserteur. Deze werd geholpen, doch wordt gegrepen en vertelt alles. Dit kostte 3 mensen 3 maanden gevangenisstraf (voorjaar '42). Na die tijd die mensen niet meer geholpen, slechts een paar nog zeer zijdelings (Johan Wisselink in Lintelo heeft nog een Duitser geholpen).

Samenwerking met publieke instanties was heel goed.

DE ONDERDUIKER.

Ik reikte per periode ongeveer 125 bonkaarten uit, waarvan een groot aantal bestemd was voor personen, waaraan ee ik zelfs niet rechtstreeks in aanraking kwam, maar die dus via tussenpersonen gingen. Zelf kwam ik in aanraking met minstens 20 ondergedoken Joden, minstens 15 arbeidsinzet-slachtoffers, een onderg. ill. w., een ondergedoken gastheer - onderduiker, een onderg. politiemann. Het spoorwegpersoneel had voor het zoeken van een adres geen hulp nodig.

Bijna allen hadden ze al relaties, vooral op het platteland (ze kwamen uit Zutphen), ook al veelal door melk, rogge, eieren, enz. helen bijdeboeren.

a. Joden. Deze zaten streng verborgen, en konden niets doen. Eén heb ik er gekend, die op een boerderij werkte met valse P-B-Ik heb ook nog 2 onderduikers naar de Noord- Oost- Polder "bemiddeld

71

72

Teus van Vliet, 6.12.46.

Geweldig succes met de bonkaarten. Wij hebben er duizenden. Op de koop toe komt Friesland met nog 18.000. Het vervoer wordt iets gemakkelijker, omdat wij nu een goed contact hebben via Hilbert of Arie met de Spoorwegrecherche.

Er staat hier: Wij staan voor een raadsel. In Zutphen op het perron met koffer bonkaarten, 2 man voor en 2 man achter zich, allen met geladen revolver, één controleur. Allen lopen door en denken hij fixed het wel - een beetje bewijs, dat ook de beste KP'er in tijden van nood soms totaal in de war was. Een controleur heeft hem gearresteerd, meegenomen naar het politiebureau. De politie had al gauw in de gaten, dat het een goede was en wilde hem laten lopen. Ze zeiden zelfs tegen hem: Hier is de Wijk maar eens. Je kan er zo heenlopen. Hij komt netjes weer terug en heeft geen fut om maar een poging te wagen. Het was iemand van de bekende ploeg een zeer nauwe relatie van Louis. Hij moest ontsnappen, maar wilde niet (Fokke Jagersma).

Ad: Hoe is dat grapje afgelopen?

T.: De S.D. is gekomen, Het heeft hem zijn leven gekost.

We hadden wel zoveel bonkaarten, maar, zegt Louis, er heeft wel een en ander aan vastgezet voor het gewilde aantal er was. Ik zal een sterk staaltje vertellen. De bonkaarten van een kraak moesten vervoerd worden. Voor dat bedrijf hebben ze eerst een auto gestolen van een Duits gezinde boer. Vijf man er in met een revolver. Ergens om de hoek is controle van de Duitse politie. Een van de politieagenten staat al op de treeplank. Ze geven vol gas, drossen een zijweg in en de politieman rolt er af. Een auto achtervolgt ze. Ze remmen plotseling, zodat deze auto tegen hun auto opvliegt en beginnen als razenden te schieten. Ze zien toch nog kans het eigen vehikel weer op gang te krijgen. Rijden door, maar rijden een half uur later ergens in een sloot. Bellen een boer uit zijn bed, steeds met de revolver dreigend, laten 2 paarden uit de stal halen, zetten de paarden er voor, halen de auto uit de sloot en het ding rijdt nog. Ze leveren netjes alles op de bestemde plaats af.

Toontje is erg in de war en heeft het erg benauwd - hij heeft zijn gebit ingeslikt.

73

74

75

textielkaarten. Hierdoor waren we in staat vele getroffen en een extra levensmiddelenkaart en een extra textielkaart per post te bezorgen.

Er was in die tijd een grote vraag naar wapenen. Meerdere goede (ook wel minder goede) revolvers of pistolen werden door ons doorgegeven. Tevens konden we een, voor die tijd belangrijke hoeveelheid, scherpe patronen, ik men 500 stuks, doorgeven naar de Prov.vergadering bij Rietberg in Zutphen.

76

77

De volgende klappen vielen weer in Twenthe en werden o.a. Breteller, leider van district 2 en de opvolger in district 4, Jaap Jongema gearresteerd. Kort daarop werd de leider van district 5, Rietberg "Oom Karel" uit Zutphen gearresteerd, terwijl te zelfder tijd tengevolge van een arrestatie van een koerierster onze plaatselijke medewerker Douwe Meyer en de beide koeriersadressen te wege Pier v.d. Horst en v.d. Veer gearresteerd werden. Het was ook in diezelfde tijd dat "Tante Riek" nog maar juist aan de hand van de moffen kon ontsnappen.

Bij het laatste geval gaven de Duitschers een staaltje van hun optreden als Herrnvolk. 's Middags werd "Tante Riek" door een politie-agent gewaarschuwd, dat zij binnen het uur haar arrestatie kon verwachten. Direct daarop nam zij de trein, die circa 4 uur uit Winterswijk gaat, zoodat de Duitschers, toen zij kwamen "Tante Riek" niet meer thuis aantreffen. Zij kregen echter het vermoeden, dat "Tante Riek" per trein naar Arnhem was gegaan, wat inderdaad het geval was. Toen de trein te Arnhem arriveerde, werd per luidspreker omgeroepen, dat Mevrouw Kuiper uit Winterswijk zoo speedig mogelijk naar huis moest teruggaan, daar een ernstig ongeluk had plaats gehad en dat de toestand van een harer kinderen zeer ernstig was. "Tante Riek" was echter zoo verstandig hierop niet in te gaan en nadat wij geïnformeerd hadden, bleek dat dit echter niets anders was dan een middel om haar te pakken te krijgen. Helaas werd "Tante Riek" toch eind Augustus gearresteerd. Op 9 Augustus 1944 liep ik te Utrecht in de val, terwijl een week later ook "Nico" werd gearresteerd en wij onvrijwillig het werk, dat ons lief was geworden in de steek moesten laten.

Groot-Enzerink keek uit zijn ooghoeken deze papieren mede in en zag dat de bezitter hiervan S.D.-agente was. Medereizigers hadden over zijn kware kisten grapjes gemaakt en gevraagd hoeveel eieren hij daar wel in had. Groot-Enzerink maakte van zijn kant daar ook wel wat grapjes over. Bij het uitstappen in Zwolle kreeg de S.D.-agent blijkbaar medelijden met Groot-Enzerink die zwoegde om de 2 kisten naar buiten te krijgen en bood vriendelijk aan hem te helpen. zodat zij elk een kist oppakten en deze uit de coupé op het perron hêرزetten. Dit werd ik dank aanvaard!

Een belangrijke bron van inkomsten was ook de fotoverkoop. Overdrukken uit het illegale blad "Trouw" werden in Zutphen in het fotoartelier "Modern" vervaardigd. Zo zijn ongeveer 5000 exemplaren (foto's van de leden v.h. Koninklijk Gezin) gemaakt. Deze fotoverkoop alleen heeft F. 7000.. opgebracht.

Vooral Wichmond en Vierakker, maar ook de hele omgeving, was zeer offerwaardig. Dit werd door regelmatig verspreiding van honderden exemplaren "Trouw" en persoonlijk contact met mensen om hen zo in de goederichting te werken.

A.: Kun je je van bepaalde figuren op de beurs nog iets herinneren?
J.: Ik weet een verhaal van oom Jan. Het was op een reis in de trein naar Zutphen. Oom Jan had pas geslacht en had fijne leverworst bij zich. Wij zaten met een heel stel in de trein uit het Noorden naar Zutphen, over ons zaten twee dames, keurig gelakt en opgemaakt, het was werkelijk in orde. Op een gegeven moment haalt oom Jan een pakje uit zijn zak, neemt een stuk leverworst tusschen duim en wijsvinger, geeft mijn oom uit Hoogeveen, en toen de dames.
J.: Hij had nogal zwarte nagels. Wij zaten allemaal te kijken, maar de dames kokhalsde zoowat. Hij zei: Het mag wel hoor, ik heb pas geslacht. Ze wisten niet waar ze moesten blijven.

85

86

87

Dit was practisch de enige kraak geweest, die de ploeg van Meppel buiten eigen gebied gedaan heeft. Ze hebben zich nagenoeg steeds gehouden aan de grenzen van de provincie Drente, hoogstens de zeer naaste omgeving, maar toen hebben ze de kraak in Varsseveld gegaan. Ze zijn per trein gegaan naar Zutphen, toen op de fiets naar Varsseveld. 's Nachts de kraak gepleegd en toen teruggegaan van Varsseveld naar Zutphen op de fiets. Waar het door gekomen is, is steeds niet duidelijk, ik geloof niet dat het uit de afscheidsbrief gebleken is, maar de gang van zaken was zo:

Twee jongens voorop door de controle, dan kwamen er 2 met de bagage, met de bonkaarten, en toen 2 als hekkensluiters. De eerste loopt er door. Als 2e komt Fokko Jagerama. Toen staat er een controleur en houdt hem aan. -Wat hebt U in Uw tas? Hij stapt met den man terug en doet de tas open. De 2 andere jongens, ik meen Victor en Nico, staan toe te kijken met de hand op de plof. Hij was ook bewapend, revolver was schietklaar. Hij praat met den man, de man neemt hem mee en Fokko loopt als een lammetje mee en samen lopen ze Zutphen in.

Hij zit is naar het politiebureau gebracht en daar hebben ze hem nog de kans gegeven om te ontkomen. Als hij gebruik wilde maken van de WC, dan was het aan het einde van de gang. Ze hebben zich omgedraaid; Fokko is weer binnen gegaan.

Ad: Daar is een deel van de buit in hun handen gevallen?

R.: Ja, ongeveer de helft meen ik.

De jongens hebben de CGD-ambtenaren nog aan de tand gevoeld, maar toen hij eenmaal gezegd had: -Ik ga mee, kon het slecht anders. Hij had de kans gehad om den man neer te schieten, zijn makkers waren in de buurt.

88

89

90

C.F. KWANT. (Zie enquête-formulier voor gesneuvelden no.1485).

De Heer Kwant heeft zeer veel werk voor de W.O. gedaan. Werkte bij Stheeman en was in de plaats gekomen van den Heer Van der Horst die onder water moest. Dit was één van de eerste onderduikers. De Heer Kwant kwam dikwijls bij den Heer Van Mechelen praten en op een keer vroeg deze hem of hij een onderduiker voor de nacht kon plaatsen. Hij antwoordde bevestigend, maar zei, dat we dan eerst een code moesten afspreken. De eerste code was: Als de kat buiten liep was het goed. Dat was het eerste contact dat van M. met Kwant had. Met de onderduikers ging het van een leien dakje. De eerste dag kwam er één, toen twee, en dat ging steeds maar door. Altijd konden ze daar terecht en ze spaarden zelfs het eten uit hun eigen mond, daar het met de bonkaarten toen nog niet gerggeld was. Ook bracht hij joden onder. De afgezette burgemeester van Meppel, D. Baron Mackay, was een huisvriend van Kwant en woonde nu in Zutphen. Deze deed ook veel voor de onderduikers en Kwant had daar contact met hem. K. offerde zelfs zijn week vacantie er voor op om het land door te reizen en contacten te leggen. Zo had hij een Ds. in Haarlem voor de goede zaak gewonnen en in Appingedam een adres gevonden bij De Grooth. Naar Gorssel heeft Kwant twee onderduikers gebracht. Is daar nog een paar keer met Van Spijker geweest. Voor alle veiligheid werden er elke maand andere codes afgesproken bij het afhalen en onderbrengen van onderduikers, terwijl hij eveneens een ex libris had. Bij Stheeman had Kwant contact met Henk Breider, terwijl hij ook samenwerkte met Jan ten Cate, die tegelijk met Kwant is opgepakt en in Zuidhorn vermoord door moffenhand.

91

92

93

Meppel Zuidelinde 35, die opgepakt w s, door een listig aangezette val der SD n.l. hij moest even op het Arbeidsbureau te Meppel komen, en had niets gaan vermoeden en ging er heen, en werd gearresteerd door de SD n.l. op 7 Oct. 1943 door verraad. In de nacht van 10 op 11 December 1943 werd door de KP Meppel een overval gedaan op het D.K. te Varsseveld Gld. De overval gelukte geheel en de terugreis werd begonnen. Te Zutphen werd een hunner, n.l. de Heer Fokko Jagersma aangehouden en gecontroleerd, door een CCD ambtneer. Deze zag de bonkaarten enz. en verzocht hem mede te gaan naar zijn huis, en zeide niet, dat hij hem op wou brengen naar het Politiebureau te Zutphen. Hij ging echter plotseling een gebouw binnen, en hier werd Fokko Jagersma gearresteerd, en eerst naar de Koepel te Arnhem overgebracht en later eveneens naar Scheveningen. Hier werden ze later ter dood veroordeeld en hebben ze de laatste nacht gezamenlijk doo gebracht, en hebben zij de nacht zingend doorgebracht en met bijbel lezen. De 14 April 1944 zijn zij allen tegelijk gefusilleerd te Waalsdorpervlakte bij Scheveningen.

94

95

96

14 April werd Henk te Wierden bij van Tol van zijn bed gelicht. Toen ging Theo voor het district naar de Beurs. Max (Blokzijl) wilde het toen wel tot den maken, maar de inmiddels weer bevrijde Henk gaf instructie dat Theo voor Twente zou blijven en bleef werken zooals tot nu toe het geval was geweest en in Zutphen waar Theo en Kees Stelm moesten overstappen en Rietberg op de plaats van bestemming was werden ze, althans Rietberg, opgewacht door de S.D. Deze wisten dat hij met de trein moest komen en stonden verdeckt op het perron. Theo en Kees, die met Rietberg meeloopen geven hem ten afscheid een hand en willen naar het andere person loopen, op welke tocht zij met een schouderdruk tot stilstand en verbazing werden gebracht. Toen was er geen officieel leider meer en zou vanzelfsprekend dit Van Heek uit Almelo worden, maar deze werd den volgende middag ingerekend. Kees had in zijn zak een briefje gehad n.l. met een wachtwoord over een vergadering, die zaterdag in Almelo zou worden gehouden over Z.-kaarten of T.D.'s. Bij Theo vonden ze nogal veel zegeltjes. Deze kreeg gelegenheid met de S.D. naar Hengelo te gaan, waar hij deze zegeltjes bij een zekere Hans om 12 uur op Soc. Zaken zou bezorgen. Geen Hans natuurlijk en ook verder niemand thuis. Inmiddels kreeg de vergadering in Almelo, waar G. Breteler met het woord voerde bezoek van Johny den Drooge, die met het wachtwoord was binnengekomen. De heele vergadering werd opgerold en gebracht naar Arnhem en na enkele dagen doorgebracht naar Vught. Toen was de heele zaak uit elkaar geslagen. Toen moest ook Dini Smit, de koerierster van G. Breteler verdwijnen. Zij ging naar Zwolle, waar zijn koerierster werd bij W. Wieringa. G. Bolks, die na de arrestatie van Henk in Hengelo was ondergedoken, wist verschillende contacten en kon het zoo weer een beetje op pootten zetten.

Piloten

De reeds eerder genoemde Bennett, een piloot, is gewoon met de bus naar Varsseveld gekomen. Aan van Braak was geschreven over een hondje uit een nest van negen door den heer Mees uit Deventer. Deze heer Mees wandelde in Deventer met den piloot naar het station. Ze hadden aggesproken, dat de piloot alies zou zeggen wat Mees zei. Mees vervoegde zich aan het loket en vroeg: Enkele Dieren-Doesburg, daarop de piloot (die niets geen Hollands kende) welke keurig napraat: Enkele Dieren-Doesburg. De kaartjes betaald met gepast geld. In Dieren overgestapt in de bus naar Doetichem, waar zich hetzelfde spelltje afspeelde. Daarop nog eenmaal van Doetichem naar Varsseveld waar het voor de derde keer gelukte.

Zo is de piloot bij van Braak gekomen. Van Braak is die Zaterdagmiddag gewoon met den piloot de graven gaan bezoeken o.a. Deze piloot is goed overgekomen en heeft geschreven hoe zijn reis geweest is. Hij is via Zwitserland in Engeland gekomen. Eerst is hij naar Petje gebracht en via ook (m?) Karel weer naar Zutphen. Petje werkte in Hengelo (L.O.) (Kruithof). Deze heeft verscheidene piloten uit de Achterhoek weggehaald. Inhoeverre hij hier overal contact had is ons niet bekend.

De volgende teksten zijn qua compositie anders vanwege de digitale optische tekstherkenning van vrijwel onleesbare teksten

AFDELING ZUTPHEN

106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144

POLITIEKE RECHERCHE

Proces-verbaal contra P.W. Dijkstra

*Naar aanleiding van
ons ingestelde onderzoek, betreffende de gedragingen van
verschillende Landwachters uit Zutphen en waarbij ons is gebleken, dat
ten
aanzien van de inval bij Berends in Eefde, waarbij twee Joden zijn gear-
resteerd, deze inval een gevolg was van een mededeling van P.W.
Dijkstra aan den Landwacht, hebben wij,
Outjer Keerseemaker, wachtmeester der
Rijkspolitie en Gerrit Jan Elders hulp-
agent van Politie, beiden tevens onbezoldigd rijksveldwachter en werkz-
aam bij de Politieke Recherche afdeling Zutphen, een onderzoek is
ingesteld, waarbij ons het volgens is gebleken:
naar aanleiding van een anoniem schrijven is door de Landwachters
J. Ordelman, J.G. Tesink en Hiemstra, allen uit Zutphen, een onderzoek
ingesteld ten huize van W. Lentink, wonende te Zutphen,
Ouderwand 14, naar het voorhanden
hebben van
een radiotoestel. Dit toestel bleek aanwezig te zijn, terwijl Lentink dit oo-
k voorhanden mocht hebben,
omdat hij voogd was over de zoon was van zijn overleden
broer, genaamd Willen Lentink, welke tot de S.S. was toegetreden.
Nadat dit onderzoek heeft de vrouw van W.
Lentink, genaamd E.G. Lentink-
Dijkstra, zich vervoegd bij den Landwachter Tesink te Zutphen en volge-
ns diens verklaring aan hem
medegedeeld, dat bij haar broer P.W. Dijkstra, Jan Steenstraat 12
te Zutphen, Jodenmeubelen zouden zijn opgeslagen.
Tesink heeft deze wetenschap doorgegeven aan
Koopmans, Landwachtofficier en Ordelman, Groepscommandant
van de Landwacht en heeft ten huize van P.W.
Dijkstra, Jan Steenstraat 12 te Zutphen, een inval gedaan. Bij deze inval
zijn verschillende Jodengoederen gevonden, in beslag
genomen en weggebracht, welke in dit proces -
verbaal nader zullen worden omschreven. Daarna heeft P.W.
Dijkstra tijdens zijn verhoor door de Landwacht Koopmans, Tesink, en
mogelijk een of meer anderen medegedeeld, dat de Joden Hanouwer en*

145 *zijn vrouw bij Berends in Eefde waren ondergedoken en dat Van Keulen*
146 *, wonende*
147 *aan de Warnsveldscheweg 44 te*
148 *Zutphen, ook met deze Joden in verbinding stond. Op deze mededeling is*
149 *door de Landwacht een inval uitgevoerd bij Van Keulen, waarbij*
150 *deze gevonden werd en*
151 *gearresteerd, terwijl te zijner huize een schemerlamp van Hanouwer we*
152 *rd gevonden en in beslag genomen. Van Keulen werd na enige uren*
153 *daarop in vrijheid gesteld. Tevens werd*
154 *door de Landwacht een inval gedaan bij Berends, E 62 te Eefde, waar H*
155 *anouwer en zijn vrouw, beiden van Joodse bloede, zijn gevonden*
156 *en gearresteerd en met Berends*
157 *doorgezonden naar Arnhem, waar zij aan de S.D. zijn over geleverd. Be*
158 *rends werd na een dag in vrijheid gesteld, maar Hanouwer en*
159 *zijn vrouw zijn nimmer teruggekomen en vermoedelijk omgekomen [..].*

160 *In verband met het vorenstaande hebben wij, verbalisanten, op 14*
161 *Februari 1946 gehoord: Johan Gerrit Tesink,*
162 *oud 44 jaar, van beroep winkelier, wonende te Zutphen,*
163 *Prins Bernhardlaan 329 lid van de voormalige Landwacht te Zutphen,*
164 *thans in bewaring te Harskamp,*
165 *die ons desgevraagd verklaarde: "Naar aanleiding van een anoniem*
166 *schrijven is een inval gedaan door de Landwacht, waar ik*
167 *ook bij tegenwoordig was, bij Lentink, Oudewand 14 te Zutphen. Aldaar*
168 *werd een radiotoestel aangetroffen,*
169 *maar deze mensen mochten het toestel voorhanden hebben, omdat*
170 *naar ik meen hun pleegzoon bij de S.S. was. In*
171 *ieder geval waren de papieren in orde.*

172
173 *Dezelfde dag,*
174 *nadat wij des middags bij Lentink een onderzoek naar het radiotoestel h*
175 *adden ingesteld, is vrouw E.G. Lentink-Dijkstra bij mij*
176 *thuis geweest. Daar ik niet thuis was, ben ik kort daarop naar de wonin*
177 *g van vrouw Lentink gegaan en vroeg haar naar de reden van haar ko*
178 *mst aan mijn*
179 *woning. Ze vroeg, wie haar had aangebracht, waarop ik haar*
180 *antwoordde, dit niet te weten. Vrouw Lentink-Dijkstra zeide daarop:*
181 *"Dat zal mijn broer wel hebben gedaan.*
182 *Als hij mij wil verraden, dan moet hij ook vertellen, dat hij zelf*
183 *Jodenmeubelen in huis heeft van Hanouwer, die naast hem woonde.*

184 *"Ik heb deze wetenschap medegedeeld aan Ordelman, Groeps command*
185 *ant van de landwacht te Zutphen en aan Koopmans,*
186 *Landwachtofficier uit Arnhem, die toen juist ter plaatse was.*
187 *Hierop is dienzelfde avond onder leiding van Koopmans een inval uitge*
188 *voerd bij Dijkstra, Jan Steenstraat 12 te Zutphen.*
189 *Toen hij bij Dijkstra aankwamen,*
190 *werd door Koopmans aan Dijkstra medegedeeld, dat hij verraden was e*
191 *n dat wij de Joden goederen moesten hebben, die hij van Hanouwer in h*
192 *uis had.*
193 *Vanzelfsprekend wisten wij niet, welke goederen Dijkstra precies had. D*
194 *ijkstra heeft daarna eigendommen den genoemde Jodenmensen aan ons*
195 *overhandigd.*
196 *Van deze voorwerpen kan ik mij de volgende*
197 *herinneren: enige pannen, een tafelkleed, een eetservies, ander porcelei*
198 *n, enige boeken in prachtband, enige imitatie schilderijen, enkele keulse*
199 *potten en wat bakgereedschap. Aan*
200 *deze inval hebben Lieverstro, Ordelman, Koppers, Sent, Nistelrooi, W.T.*
201 *Klaassen, Bobbink, Visser Sr.,*
202 *Schut en vermoedelijk Bosveld en Lebbink, allen Landwachters, aan dee*
203 *lgenomen. De Jodengoederen zijn in beslag genomen en met*
204 *handwagens naar het vendelkwartier te Zutphen overgebracht.*
205 *Intussen werd Dijkstra verhoord. Ik ben grotendeels bij het verhoor tege*
206 *nwoordig geweest. Het verhoor werd geleid door Koopmans. Ik was er*
207 *bij aanwezig.*
208 *Toen Dijkstra aan Koopmans mededeelde, dat bij Van Keulen aan de W*
209 *arnsveldscheweg te Zutphen*
210 *een schemerlamp met aangebouwde rooktafel van Hanouwer aanwezig*
211 *was en dat deze Joden zich bij Berends, boerderij De Voort te*
212 *Eefde zouden bevinden. Dijkstra heeft deze verklaring vrijwillig afgeleg*
213 *d en is door ons niet bedreigd.*
214 *Daarop heb ik met Koopmans, Ordelman, Lieverstro, Koppers,*
215 *Sent, Nistelrooi, W.J. Klaassen,*
216 *Bobbink, Visser Sr. en Schut een inval gedaan bij Berends te Eefde.*
217 *Mennink, Landwachter uit Eefde, was hierbij ook tegenwoordig. Bernp*
218 *as werd daarop, vermoedelijk door Koopmans medegedeeld dat ze wist*
219 *en, dat*
220 *hij Hanouwer en zijn vrouw opgeborgen had*
221 *en de zaak verraden was, waarop Berends antwoordde: Dan zal ik U ze*
222 *ggen waar ze zitten en wees daarop de plaats aan. Het was een kamer b*
223 *oven op*

224 zolder.
225 *De Jood Hanouwer en zijn vrouw zijn daarop gearresteerd en naar Zut*
226 *phen gebracht. Ik weet niet of Berends gearresteerd is*
227 *Ik ontken, dat ik de zoon van Berends met een revolver heb gedreigd. Ik*
228 *ben alleen in de keuken geweest en later boven in de slaapkamer.*
229 *Deze verklaring is in concept opgenomen en getekend met J.G. Tesink.*
230 *Jan Ordelman oud 40 jaar van beroep winkelier, wonende te Zutphen,*
231 *Vischpoortplein 6a, groepscommandant van de voormalige Landwacht*
232 *te Zutphen,*
233 *thans in bewaring te Harskamp, die ons desgevraagd verklaarde*
234 *Ik kreeg destijds van den Landwachter J.G.Tesink de mededeling, dat bi*
235 *j Dijkstra in de Jan Steenstraat 12 te Zutphen, Jodenmeubelen verborge*
236 *n waren. De landwachter-*
237 *officier Koopmans uit Arnhem was op dat moment bij mij.*
238
239 *Onder leiding van genoemde Koopmans heb ik met enige Landwachters*
240 *een onderzoek ingesteld. Hierbij werden de meubels aangetroffen en In*
241 *beslag genomen en vervolgens vervoerd naar het voormalige vendelkw*
242 *artier van de W.A. op de Boomjeswal te Zutphen.*
243 *Dijkstra is in zijn woning gehoord en heeft tijdens dit verhoor medegede*
244 *eld, dat de Joden, genaamd Hanouwer en zijn vrouw, verblijf zouden ho*
245 *uden bij Berends te Eefde, boerderij "De Voort".*
246 *Koopmans heeft dit verhoor afgenomen en ik was daarbij niet aanwezig*
247 *. Ik hoorde dit echter onmiddellijk na het verhoor. Daarop is bij genoem*
248 *de Berends door de Landwacht bestaande uit Koopmans,*
249 *ik, Tesink, en anderen een inval gedaan, waarbij de Joden Hanouwer en*
250 *zijn vrouw zijn gearresteerd en via het politiebureau te Zutphen en de*
251 *Landwacht te Arnhem naar de SD te Arnhem zijn overgebracht. Bernpa*
252 *s is gelijktijdig met de Joden overgebracht maar denzelfde dag*
253 *door de SD te Arnhem losgelaten. Aan hetgeen ik verklaard heb, is het v*
254 *olgende voorafgegaan: Bij een*
255 *controle, welke overdag geschiedde, van vrijstelling van inlevering van*
256 *radiotoestellen, werd ook gecontroleerd bij Lentink, wonende Oudewan*
257 *d te Zutphen. Het toestel mocht daar aanwezig zijn, daar*
258 *een familielid in dienst was bij de S.S. Dienzelfde avond kwam vrouw Le*
259 *ntink-*
260 *Dijkstra bij mij thuis en vroeg, of Tesink bij mij was. Ik verklaarde, dat z*
261 *ulke niet het geval was, maar dat Tesink stellig in zijn woning zou zijn.*
262 *Op haar verzoek heb ik Tesink toen opgebeld en hem gezegd, dat vrouw*

Lentink-Dijkstra hem wilde spreken. Wat zij met Tesink
behandeld heeft, weet ik niet. Een of meer dagen later (het kan
ook denzelfde dag zijn geweest), dat weet ik niet meer bleek mij, dat zij T
esink had medegedeeld, dat bij haar broer Dijkstra in de Jan Steenstra
t te

Zutphen meubelen in huis waren van Joodse familie Hanouwer. Dit deel
de Tesink aan Koopmans en mij mede. Direct na deze mededeling is in
opdracht van Koopmans en onder zijn leiding een onderzoek ingesteld b
ij Dijkstra. Toen wij bij Dijkstra in de Jan Steenstraat te Zutphen aan -
kwamen, werd door Koopmans aan Dijkstra medegedeeld, dat hij verr
aden was en dat wij de Jodengoederen moesten hebben, die hij in huis
had van Hanouwer. Vanzelfsprekend wisten wij niet, welke goederen Di
jkstra precies had. Dijkstra heeft daarna al de eigendommen der
genoemde Jodenmensen aan ons overhandigd. Hoewel ik zelf niet bij he
t verhoor van Dijkstra tegenwoordig was, (ik bevond mij met juffrouw
Dijkstra in de kamer), weet ik dat Dijkstra heeft verklaard, dat van
Keulen aan de Warnsveldscheweg te Zutphen een schemerlamp met aan
gebouwde rooktafel van Hanouwer in zijn woning had en dat de Joden
zich bij Berends boerderij "De Voort" te Eefde zouden bevinden. Dit hoor
de ik direct na zijn mededeling. Ingevolge deze uitlatingen is een
onderzoek ingesteld in de woning van Van Keulen, waarbij bleek, dat de
schemerlamp daar inderdaad aanwezig was. Van Keulen, die door
ons tijdelijk is gearresteerd, werd in vrijheid gesteld, onder voorwaarde
, dat hij deze lamp den volgenden dag bij mij thuis zou deponeren,
waaraan hij heeft voldaan. Van mijn woning is de lamp overgebracht n
aar het Landwachtkwartier te Zutphen. Het is niet waar, dat de vrouw
Lentink-
Dijkstra bij mij haar broer zou hebben aangebracht. Zij is wel degelijk b
ij Tesink geweest.

"Deze verklaring is in concept opgenomen en getekend met J. Ordelman.

Op 23 April 1946 is door ons gehoord: Elisabeth Grietje Dijkstra,
oud 50 jaar, zonder beroep, huisvrouw van Willem Lentink,
wonende te Zutphen, Oudewand 14, die ons desgevraagd verklaarde:
"Van November 1941 tot Mei 1942 hebben mijn broer P.W.Dijkstra en zij
n vrouw bij mij ingewoond. Zij woonden boven en hadden de
rest van hun meubels in een lege kamer geplaatst. In Mei 1942 hebben z
e de woning in de Jan Steenstraat 12 te Zutphen betrokken.
Wij gingen aanvankelijk goed met elkaar om en we kwamen geregeld bi

j elkaar op visite. Ik wist eerst niet, dat mijn broer Jodengoederen in zijn woning had. Op zekere keer was ik bij mijn schoonzuster (A.I.Dijkstra- v.d.Graaf). Deze had een half manteltje van fluweel aan of pluche ouderwers model en bood mij dat aan. Ik vroeg hoe zij daar aan kwam, waarop mijn schoonzuster zeide. "Dat is van die Jodin, maar je moet niet smoezen, want het tafelkleed is er ook van. Ik begreep toen direct, dat die Jodin vrouw Hanóuwer was, omdat mijn broer en zijn vrouw met die Jodenmensen omgang hadden gehad. Ik heb het manteltje niet aangenomen. Daar zijn geen woorden over gevallen en daaruit is ook geen verwijdering ontstaan. De verwijdering is mijns inziens eerder gekomen, doordat mijn broer niet meer naar de radio kon komen luisteren. Daar hij altijl op denzelfde tijd kwam, waren wij bang, dat het in de gaten liep. waarna mijn man het radiotoestel niet meer gebruikte. Nadat mijn broer niet meer bij ons kon luisteren, ging hij naar Van Keul en aan de Warnsveldscheweg te Zutphen en werd daar het nieuws gewaar, dat door de radio werd uitgezonden. Dit vernam ik uit gesprekken met mijn broer. Hoofdzake;ijk door de hatelijke houding van mijn schoonzuster is de verhouding tussen ons steeds slechter geworden. In de zomer van 1944, vermoedelijk in de maand Augustus, den juiststen datum weet ik niet meer, kreeg ik bezoek van den Landwachters Ordelman, Tesink, en Hiemstra. Ze stelden een onderzoek in naar ons radiotoestel, dat wij achter voorhanden mochten hebben, omdat onze neef Willem Lentink bij de S.S. was en mijn man voogd over hem was. Ik was nieuwsgierig, wie mij had aangebracht en ik verdacht daar mijn broer van. Dienzelfde avond ben ik naar de woning van den landwachter Tesink te Zutphen gegaan. Deze was echter niet thuis en kwam circa 21.30 uur met Ordelman en Hiemstra bij mij thuis en vroeg, wat ik had. Ik heb aan Tesink gevraagd, wie ons had aangebracht en of mijn broer dat was geweest. Tesink verklaarde: "Ik zeg geen ja en nee zeg ik ook niet." Daarop zijn Tesink en de beide andere Landwachters vertrokken. Ik meende niet anders, of mijn broer had mij verraden en ik vond dat gemeen. De volgende dag ben ik des middags direct na het eten naar Ordelman gestapt en heb deze in zijn winkel gesproken. Ik heb Ordelman gezegd, dat mijn broer Jodengoederen in huis had en dat mijn broer bij Van Keulen naar de radio ging luisteren. Ordelman zeide daarop : ,Het is goed, waarna ik ben weggegaan, Ik begrijp heel goed, dat het niet alleen verk eerd van mij was om deze feiten aan Ordelman, destijds groepscommandant van de Landwacht te Zutphen bekend te maken, maar dat ik daarmee t

evens anderen, in dit geval mijn
broer en Van Keulen in gevaar bracht, daar ik wel kon nagaan dat de Landwacht deze gegevens uit zou buiten, De reden van deze daad, waar ik thans veel spijt van heb, is dat ik mijn broer er van verdacht, dat hij mij ook had aangebracht. Ik heb het meer gedaan in een opwelling van drift en ik was op dat tijdstip erg verbitterd op mijn broer. Ik heb van mensen gehoord, dat de Landwacht een inval had gedaan bij mijn broer en ik vond dat verschrikkelijk en heb daar veel verdriet van gehaald. Nadien tijd heb ik als het ware in een hel geleefd en elk moment dacht ik, dat mijn verraad uit zou komen. Ik gevoel mij thans opgelucht en zal mijn straf geduldig dragen. Ik vind het verschrikkelijk, dat de Joodse mensen Hanouwer en zijn vrouw na de inval bij mijn broer bij iemand bij Eefde. (zo ik later hoorde) zijn gearresteerd en weggevoerd, maar ik heb deze mensen niet verraden. De plaats waar zij zich bevonden, was mijn niet bekend en bovendien heb ik, zoals eerder verklaard, alleen mijn broer willen treffen".
Het was mij niet bekend, welke Jodengoederen mijn broer in zijn woning had. Alleen wist ik, dat hij een tafelkleed had, hetgeen mijn schoonzuster mij eens had verteld en ik verkeerde in de veronderstelling, dat hij dan ook wel meer goedern van de Joden zou hebben. De bewering van mijn broer, dat ik het precies geweten had, is onjuist."
Deze verklaring is in het proces-verbaal contra deze E.G. Lentink - Dijkstra ondertekend met E.G. Dijkstra.

Op 25 April 1946 is door ons te Zutphen gehoord: Arnoldus Gerardus Van Keulen. oud 54 jaar, van beroep onderwijzer, wonende te Zutphen, Warnsveldscheweg 44, die ons desgevraagd verklaarde: "Sedert 1939 had ik vriendschappelijken omgang met de familie C. Hanouwer, wonende te Zutphen. Omstreeks September 1942 voelden zij zich hun leven bedreigd door de Duitsers. Ze zijn toen ongeveer acht dagen bij mij thuis geweest, namelijk Hanouwer en zijn vrouw en toen bij Berends te Eefde ondergedoken. Gedurende die tijd, dat Hanouwer en zijn vrouw bij Berends waren ondergedoken, heb ik hun vaak bezocht, waarbij ik wel eens pakjes

381 *meenam van Dijkstra uit Zutphen, die burens waren van Hanouwer en g*
382 *oederen van hun in bewaring hadden. Omstreeks Augustus*
383 *1944, de juiste datum weet ik niet meer op een Vrijdagsnacht omstreeks*
384 *23.45 uur, kreeg ik een inval van de Landwacht.*
385 *Hierbij waren tegenwoordig Lieverstro, Bosveld en een mij onbekende a*
386 *gent van politie. Toen zij binnengedrongen waren,*
387 *kreeg ik eerst de indruk, dat ze naar familie Hanouwer zochten. Ze vond*
388 *en echter niets. Blijkens een uittaling van één der Landwachters*
389 *zochten ze ook*
390 *radiotoestellen. Ik had geen toestel in huis, zodat ook dit onderzoek niets*
391 *opleverde. Daarna werd ik gearresteerd*
392 *en meegenomen naar de woning van Dijkstra in de Jan Steenstraat te*
393 *Zutphen, waar ik zag, dat eigendommen van Hanouwer, waarvan ik wi*
394 *st, dat die in de woning van Dijkstra opgeborgen lagen,*
395 *op enige handwagens werden geladen en weggebracht. Toen wist ik wel*
396 *zeker, dat het om de familie Hanouwer ging.*
397 *Na ongeveer een uur bij Dijkstra vast te zijn gehouden, werd ik naar het*
398 *de marechausseekazerne alhier overgebracht.*
399 *Kort daarna werd ik naar het politiebureau alhier vervoerd.*
400 *Toen ik daar enige tijd had vertoefd, kwamen Tesink,*
401 *Ordelman, Hiemstra en nog enkele mij onbekende personen binnen, die*
402 *zoals mij later bleek, Hanouwer, zijn vrouw en Beranpas als*
403 *arrestanten hadden meegebracht. Mij werd toen gevraagd, welke meub*
404 *els ik van Hanouwer in huis Had. Hoewel ik aanvankelijk*
405 *ontkende, iets van deze mensen in huis te hebben, wisten de Landwachte*
406 *rs mij echter te vertellen, dat ik een schemerlamp*
407 *van Hanouwer in mijn voorkamer had. Onder voorwaarde, dat ik de la*
408 *mp de volgende dag bij Ordelman zou brengen ben ik vrijgelaten.'*
409 *Ik heb de volgende dag de lamp bij Ordelman aan huis bracht, Ik heb ve*
410 *rder geen nadelige gevolgen ondervonden van deze inval.*
411 *Ik heb Dijkstra steeds vertrouwd en hij heeft Hanouwer en diens vrouw,*
412 *zoals gezegd, meerdere malen via mij een pakje doen toekomen."*
413 *Deze verklaringen is in concept opgenomen en getekend met A.G.van Ke*
414 *ulen.*

415
416 *Op 13 Februari zijn door ons gehoord: : Hendrik Jan Berends,*
417 *oud 25 jaar, landbouwer van beroep, wonende te Eefde, E 620,*
418 *Gemeente Gorssel, die ons desgevraagd verklaarde: "Omstreeks August*
419 *us 1944, de juiste datum weet ik niet meer opeen nacht plus minus 1.00*

uur,
kregen mijn ouders wonende te Eefde, E 620, een inval van de Landwachters uit Zutphen. Hierbij waren tegenwoordig: Tesink, Ordelman, Hiemstra, Koppers, Sent, W.J. Klaassen, Meenink (uit Eefde) en nog verschillende andere mij onbekende Landwachters. Ordelman had mijns inzien de leiding van deze inval. Aangezien wij verschillende evacuees en enkele Joden herbergden, sliep ik des nachts in de koestal. Ik wilde mij terstond naar de keuken begeven, toen ik die bedoelde nacht een hevig lawaai hoorde, maar ik kreeg daar geen gelegenheid meer voor doordat Tesink voor de deur van de koestal postvatte, mij met een revolver dreigde en mij zodoende belette, de stal te verlaten. Later stond Tesink toe, dat ik mij bij de familie leden voegde. In de tijd, dat ik in de koestal moest wachten, heb ik driemaal horen schieten. Toen ik in de keuken kwam, stonden bij ons de ondergedoken Joden reeds onder arrest van de Landwachters. De Joden waren Hanouwer en zijn echtgenote. Juffrouw Hanouwer had zich in pols gesneden [...], waardoor de landwachters de hulp van Dokter Beekhuis uit Eefde inriepen. Juffrouw Hanouwer zeide tegen Ordelman, hoe hij er toe gekomen was hun te arresteren, dat zij eerder goede vrienden van elkaar waren [...]. Ordelman antwoordde, dat hij dat doen moest, omdat hij zijn plicht moest vervullen tegen over duizenden kameraden [...]. Mijn vader kan omtrent bovenstaande meer verklaren. Wel kan ik nog mededelen, dat Hanouwer, zijn echtgenote en mijn vader naar Zutphen zijn overgebracht! " Deze verklaring is in concept opgenomen en getekend met H.J. Berends.

Gerrit Jan Berends,
oud 54 jaar, van beroep landbouwer, wonende te Eefde, E 620, die ons desgevraagd verklaarde:
"In September 1942 kreeg ik twee Joden, namelijk Carel Hanouwer en zijn echtgenote Glara Cohen bij mij thuis om onder te duiken, daar zij voor de Duitsers niet meer veilig waren. Toen zij enige tijd bij ons waren, kwam hun oude buurman, genaamd Van Keulen, wonende te Zutphen, Warnsveldscheweg, de ondergedoken Joden wel eens bezoeken. Of een zekere Dijkstra uit Zutphen ook wist, dat ik die mensen bij mij

herbergde, weet hij niet. Omstreeks Augustus 1944, op een zekere nacht tegen 1.00 uur, toen bij ons alles reeds te ruste was, werd ik gewekt door een hevig getrap tegen de deur van mijn woning. Toen ik ging kijken wat er aan de hand was, zag ik verschillende Landwachters (bij maanlicht was dit waar te nemen), die het huis omsingeld hadden. Ik ging naar de deur en vroeg, wat zij wilden.

Ik kreeg ten antwoord, dat zij de familie Hanouwer op wilden halen en als ik de deur niet spoedig opendeed, zouden zij haar intrappen. Eerst heb ik mij aangekleed, waarna ik de deur opende. De landwachters drongen toen mijn woning binnen. Hierbij waren tegenwoordig: Tesink, Ordelman, Hiemstra en nog mij onbekende personen. Meteen dat Tesink en Hiemstra binnen kwamen, schoten zij ieder met een revolver langs mijn hoofd, blijkbaar om mij schrik aan te jagen. Ordelman hield mij een revolver voor het hoofd waarop hij beval: "Hands omhoog en geef ondergedoken Joden». Ordelman en Tesink vertelden mij, dat zij een mooie woonplaats, huis enz. voor de Joden hadden, waar zij vrij konden wonen en dat ik dan geen risico liep. Het was wel in een kamp, maar daar was het beter voor hen. Terwijl Tesink en Hiemstra mij aan de praat hielden, gingen de andere drie personen het huis doorzoeken. Zij vonden boven het bed waar de Joden geslapen hadden. Op hetzelfde tijdstip zei iemand, die buiten stond: "Bernpas, vertel maar, waar de Joden zijn want we zijn bij Van Keulen en Dijkstra geweest en jij bent verraden, dat Hanouwer en zijn echtgenote hier ondergedoken zijn."

Ik ben toen naar boven gegaan, waarbij Ordelman mij met een revolver bedreigde en mij zodoende dwong te zeggen, waar de Joden zaten. Ordelman zag direct een deur, waar enig hooi voor lag en vroeg, wat dat was en opende die deur. Hij zag toen, dat de Joden daar aanwezig waren, waarbij hij dreigde te zullen schieten, als zij niet aanstonds te voorschijn kwamen. Ik ben toen met de Joden en Ordelman naar beneden gegaan, waarbij ik zag, dat meerdere Landwachters binnen waren, o.a. Mennink en Hendriks. Ordelman was de absolute leider van deze troep. Mevrouw Hanouwer heeft zich deze gelegenheid in haar pols gesneden, waarvoor de ontboden geneesheer Dr.

499 *Beekhuis geneeskundige hulp heeft verleend. Ik ben toen met beide Jode*
500 *n gearresteerd en via het politiebureau te Zutphen overgebracht*
501 *naar het Huis van Bewaring te Arnhem, waar wij werden door gefouille*
502 *erd door een zekere Slijkhuis uit Brummen, die Hanouwer bij*
503 *deze gelegenheid een klap in het gezicht gaf.*

504 *Daarna werden wij naar de SD te Arnhem gebracht. Wij werden daar*
505 *eerst gehoord door twee Duitsers (officieren). Na enige verhoren door*
506 *verschillende mensen werd ik heengezonden, terwijl Hanouwer en zijn v*
507 *rouw in het Huis van Bewaring werden ingesloten. Van Hanouwer*
508 *ontving ik f 12.- (twaalf gulden) per week vergoedig voor huisvesting, w*
509 *at later door hem zelf is verhoogd tot f. 20.-*

510 *twintig gulden). Dit geld werd door bemiddeling van den heer Van Keul*
511 *en gebracht. De Joden heb ik gehuisvest om hen te helpen en niet om*
512 *er financieel beter van te worden. Hanouwer en zijn vrouw zijn niet mee*
513 *r terug gekomen."*

514 *Deze verklaring is in concept opgenomen en getekend met G.J. Berends.*

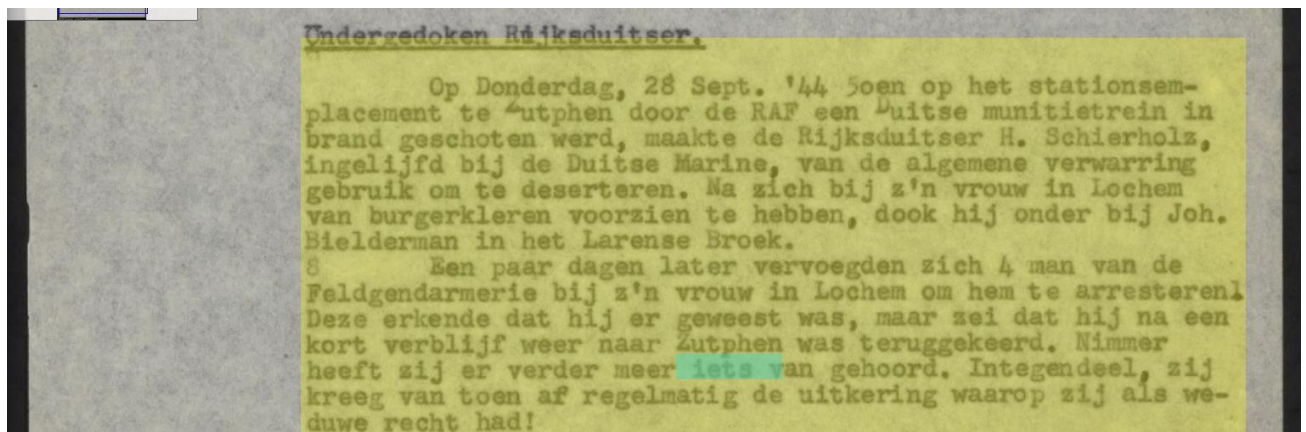
515
516 *Tenslotte is door ons op 7 Mei 19 6 gehoord den verdachte: Pieter Wille*
517 *m Dijkstra, geboren te Vlissingen,*
518 *7 Juni 1885, zonder beroep (gepensioneerd machinist), wonende te Dord*
519 *recht, Cornelis de Witstraat 26, die ons desgevraagd verklaarde:*
520 *"In de maand September 1942 had mijn buurman Hanouwer, die van Jo*
521 *odse bloede was, het plan onder te duiken. Hij vroeg mij, of ik genegen*
522 *was wat huisboedel op te bergen en voor hem te bewaren.*

523 *Ik heb toen voor hem in mijn woning geplaatst: een éénpersoons ledika*
524 *nt met bed en peluw en een kussen, enige pannen, een tafelkleed,*
525 *een eetservies, veel andere porcelein, een kist met lapjes goed, enige boe*
526 *ken in prachtband, enige imitatie schilderijen, 17 flessen weck*
527 *met groenten en fruit, enkele keulse potten, een grote ligstoel en wat bak*
528 *gereedschap. Nadat wij deze goederen van de familie Hanouwer*
529 *hadden ontvangen, zijn ze ondergedoken. De plaats was mij aanvankelijk*
530 *k onbekend, maar kort voor hun arrestatie hoorde ik van Van Keulen*
531 *de naam Berends, waaruit ik opmaakte, dat ze daar wel zouden verblijv*
532 *en. Gedurende die tijd, dat deze mensen ondergedoken waren,*
533 *heb ben wij (mijn vrouw en ik) door tussenkomst van den heer Van Keul*
534 *en, Warnsveldscheweg te Zutphen, geregeld pakjes met versnaperingen*
535 *doen toekomen. Dit ging goed tot September 1944. In de maand August*
536 *us of September 1944, de juiste datum weet ik niet meer, werd des*
537 *avonds omstreeks 22.15 uur ten huize gebeld en kreeg ik een inval van d*
538 *e Landwacht. Van deze Landwachters herkende ik Ordelman, Tesink,*

Thomassen, Van der Linde, Bosveld terwijl de rest mij onbekend was. Zij waren in totaal met ongeveer 16 personen, waarvan Ordelman de leiding had, terwijl Tesink tegen mij zeer brutaal optrad. Hij bedreigde mij met zijn revolver. Bijna alle Landwachters waren in uniform gekleed met een jachtgeweer bewapend, terwijl Tesink en nog één of meer anderen in burger waren gekleed. Toen de Landwachters binnen waren en gevraagd hadden naar de Jodegoederen van Hanouwer en zij opnoemden een ledikant, enige boeken en een tafelkleed, heb ik hun die goederen moeten geven. Ik heb de rest van de eigendommen van Hanouwer, welke op de zolder stonden, ook aan de Landwachters gegeven. Nadat de goederen waren opgeladen ben ik verhoord door Tesink en nog een burger. Tijdens dat verhoor werd ik door Tesink met een revolver bedreigd, terwijl ook een gummistok op de tafel lag. Ik ben niet mishandeld. Dit verhoor werd met druk uitgeoefend en ik heb toen aan Tesink en de andere persoon medegedeeld dat de Joden Hanouwer en vrouw bij Berends in Eefde zaten en dat Van Keulen daarmee in connectie stond. Ik heb niet medegedeeld, dat Van Keulen een schemerlamp van Hanouwer had. Na mijn mededeling van de verblijfplaatsen der Joden zijn Tesink, Ordelman, en een stel andere Landwachters direct vertrokken. Een paar man bleven bij mij voor bewaking achter. Later hoorde ik, dat Hanouwer en zijn vrouw bij Berends waren gearresteerd door de landwacht. Ik vond dit verschrikkelijk. Ik heb deze mensen niet opzettelijk verraden, maar heb dit in mijn angst en zenuwachtigheid gedaan, een gevolg op de bedreigingen van Tesink." De verklaring is in concept opgenomen en getekend met P.W. Dijkstra.

Wij, verbalisanten, voegen hieraan toe:
Bij controle op het gemeentehuis te Zutphen, afdeling Burgelijkestand is ons gebleken, dat de gearresteerde Joodse mensen zijn genaamd: Carel Hanouwer, geboren te Zutphen, 27 november 1880, van beroep verkooptman en Clara Cohen, geboren te Valburg (G), 26 November 1892, zonder beroep, huisvrouw van Carel Hanouwer, beiden gewoond hebbende te Zutphen, Jan Steenstraat 10. Daar volgens de Duitse bepalingen in 1942 de Joden moesten worden uitgeschreven [, zijn deze mensen op 10 December 1942 te Zutphen uitgeschreven met onbekende verblijfplaats. Zodoende is te Zutphen van

579 deze mensen zeer waarschijnlijk geen officiële
580 overlijdensbericht binnengekomen
581 De in dit procesverbaal genoemden Landwachtofficier Koopmans is nie
582 t gehoord kunnen worden, daar zijn verblijfplaats onbekend is.
583 Naar de voormalige hoofdschaarleider H.E.G.
584 Poelman, geïnterneerd in het Kamp "Vosseveld" te Winterswijk mij, eers
585 te relatant, mededeelde, was destijds op de Landwacht
586 bericht binnengekomen, dat deze Koopmans zichzelf zou hebben doodge
587 schoten.
588 Contra E.G. Lentink-Dijkstra is door ons in een afzonderlijk
589 procesverbaal opgemaakt onder nummer 1342,
590 dd.30 April 1946. Waarvan door ons op ambtseed is opgemaakt dit proc
591 es-verbaal gesloten en getekend te Zutphen, 24 Mei 1945.
592
593 GEZIEN: De chef van de Politieke Recherche Groep Zutphen:
594 w.g. J. Vos, w.g. O. Keersemaker en w.g. G.J. Elders.

VOEDSEL EN NATUUR

De gezinnen van de onderduikers of van mannen die wegens illegale actie waren gearresteerd, werden niet vergeeten en zoveel mogelijk met goederen in natura geholpen. Deze werden bij goede boeren tegen regeringsprijs gekocht of op valse papieren "gevorderd".

De ziel van deze acties was H.A. Schouten en "Floor" zorgde voor de distributie.

Ook het transport dezer goederen eiste de nodige voorzorg:

Zo offerde een boer en Verwolde eens zijn gemeste varken voor dit doel. Het geslachte dier moest naar Zutphen vervoerd worden. Twee man, w.o. Floor, met een bakfiets kwamen het ophalen. Zowel bij het station Laren/Almen als in Warnsveld werden zij aangehouden, maar dank zij de penning die Floor van een ambtenaar van de CCD geleend had, kwam alles veilig ter bestemde plaatse.

Ook "buitenkansjes" bestemde men steeds voor dergelijke gezinnen.

Zo kreeg men op een keer van de betreffende ambtenaren een seintje, dat bij een boer in Stokkum (gem. Markelo) 3 varkens in beslag genomen zouden worden. Ze moesten over enkele dagen geleverd worden. Zodoende had de betrokken boer nog alle gelegenheid ze tijdig weg te werken. Deze wist voor alle 3 een bestemming. Een ervan had hij tegen regeringsprijs toegedacht aan de ondergrondse in Laren.

De betrokken boer zorgde dat ze snel geslacht werden en 's avonds nog ging een tweetal leden er op uit om het varken op te halen. Ieder laadde een half dier op de fiets. Toen de 3 varkens alle "verwerkt" waren, meldde de boer aan de P.B.H. in zijn gemeente, dat er 's nachts bij hem 3 varkens gestolen waren. De marechaussee kwam speuren naar de daders en ook de boer zocht ijverig mee!

Een andere maal bood een boer in Markelo voor hetzelfde doel een kalf aan. Tegen half 8 's avonds gingen 5 mannen er heen. Het levende kalf werd in een zak op een kruiwagen gelegd. Maar ze waren nog niet halverwege, of het dier had de kruiwagen al half afgebroken. Goede raad was duur. Er zat niets anders op dan het kalf aan een touw verder te leiden. Twee man gingen met het kalf voorop, de 3 anderen volgden met het restant van de kruiwagen. Tot overmaat van ramp zag een boerenvrouw de mannen met de kruiwagen passeren en waarschuwde de mensen bij haar in huis. Deze kwamen, met

Vele maanden later kreeg dezelfde landbouwer moeilijkheden met enige marechaussees, die tot zijn arrestatie leidden. Toen op een nacht bij hem een paard en een fiets gestolen werden en hij den dader van de fietsdiefstal (daar hij het feit vrijwel onmiddellijk ontdekte) bij een marechaussee in huis zag verdwijnen, terwijl bovendien de opperluitenant der marechaussee kort daarop een paard aan een Duitsgezinden boer te koop aanbood, kreeg hij sterke verdenking tegen bedoelde marechaussees en liet het er niet bij zitten.

Niet lang daarna echter vroeg een Belg bij hem onderdak en bleef er enige dagen. 23 Maart '45 verscheen toen bedoelde opperluitenant der marechaussee met 5 manschappen aan de boerderij en constateerde de aanwezigheid van den Belg. Beiden werden gearresteerd en naar Lochem overgebracht. Bij het verhoor verried de Belg alles, ook de aanwezigheid van nog een anderen onderduiker. Kennelijk was hij door de marechaussee als spion gestuurd om te weten te komen wat er op de boerderij "Blauwhand" alsoo voorviel.

27 Maart werd Koeslag naar Zutphen overgebracht.

Hoewel hij meermalen mishandeld werd, liet hij over het ondergrondse werk weinig of niets los.

Maandag 2 April is hij met anderen door een medegevangenen bevrijd, nadat de bewakers van het Huis van Bewaring het hazenpad gekozen hadden.

De zwaarste slag werd de ondergrondse beweging in Laren toegebracht op Donderdag 2 November '44. De 2 voornaamste centra van verzet, nl. de boerderij van A.J. Koeslag (mijn vader) en de boerderij van Kolkman, werden die dag door den bezetter volledig opgerold.

Vooraf moet echter het volgende vermeld worden:

De electricien Tjallinks uit Zutphen, die de lampen voor het afwerpterrein bij ons huis in orde gebracht had, had - geheel in strijd met de regels - een onbekende jongedame Ali van Eerten meegebracht. Deze wist door haar charmant optreden enkele leden van de groep zo te bekoren, dat ze op haar gezegde ook wel eens iets te willen doen, als koerierster aangenomen werd. Daardoor kwam ze heel veel van het ondergrondse werk in Laren te weten.

Na korte tijd vernam men evenwel dat "Zus" - zoals ze genoemd werd - enige tijd een bijzonder intiem vriendinnetje van den Ortskommandant in Zutphen was geweest. Geen wonder dat er van verschillende zijden heftige oppositie tegen Zus' werkzaamheid ontstond. De onderlinge verhoudingen in de groep werden er radicaal door bedorven.

Een paar leden die het voor haar opnamen werden uit de groep verwijderd en verdwenen met haar en nog een andere jongedame wier naam we maar zullen verzwijgen, naar een zomerhuisje in het Oranjewoud (Verwolde, gem. Laren).

Oom Jan werd als commandant RVV afgezet en Johan Koeslag nam zijn plaats in. Voor alle veiligheid werden ook de piloten die men bij ons verborgen hield, de onderduikers en de wapens naar elders overgebracht. Daar de nu gekozen schuilplaats enige tijd later weer te gevaarlijk werd omdat de Duitsers er in de buurt kwamen jagen, gingen de onderduikers, 3 der piloten en de wapens weer naar huise Koeslag terug; de andere piloten vonden bij G. Kooleman ("Hietkamp") onderdak. Oom Jan werd opnieuw commandant.

Koerierswerk.

Dit deed ik bijna allemaal zelf; ik reisde veel. Ik noteerde zo min mogelijk. Telefoonnummers in geld-vorm. Mijn codeletter van de LO was II C., d.w.z. District Zutphen was district II, Oom Karel was II A, Gorssel had II B, maar Laren II C en dan zo verder in een kring om "utphen. (Het wachtwoord "Scheveningen" was gekozen voor een poosje, omdat het voor Duitsers moeilijk is de sch uit te spreken).

De onderduikers mochten brieven schrijven. "ij waren daar eerst erg voorzichtig mee (censuur en persoonlijk overbrengen). Eenmaal schreef een zeer verdachte onderduiker gevaarlijke dingen, waarin hij o.m. zei waar hij zat. We vergrouwdten hem overigens ook niet. Het was een man van plm. 40 jaar. Hij wilde de brief aan een meisje meegeven om te posten maar ze bracht hem op het juiste adres voor censuur.

Deze onderduiker kwam van "Wim Koster" in Gorssel, en werd toen daarheen teruggestuurd. Enige tijd later werd Wim Koster gepakt. We dachten dat het hiermee in verband stond.

607

608

Een andere kwam op eigen gelegenheid de IJssel over. De overige 8 hebben we alle thuis gehad. De vliegers hielden zich verborgen in bossen en struiken, tot ze door boeren ontdekt werden. Het bericht dat er verscheidene afgesprongen waren, ging van mond tot mond. De mensen die er één ontdekten, brachten ze naar illegale werkers. Die avond liepen er 2 in het donker in de sandweg bij ons huis, die meteen opgemerkt werden door mijn Oom, H.J. Koeslag SR. Hij bracht ze meteen bij ons en wij maakten een verblijf voor hen in orde. De volgende avond bracht Ynze Dikkerboom (die bij een andere oom van mij ondergedoken was) de derde.

De 5 overige werden door ons uit Molten gehaald, waar ze ook alle 5 op één adres terechtgekomen waren. We wilden ze alle 8 bij elkaar hebben, om ze samen te kunnen transporteren. De eerste 3 hadden we inmiddels naar Deventer gebracht. De andere 5 zijn een paar dagen in Zutphen ondergedoken en daarna hebben we ze allen samen naar België getransporteerd. Dit was mijn eerste contact met Jules Haack.

Daarna hebben we nog verscheidene piloten geherbergd die van andere adressen kwamen of rechtstreeks uit de lucht. Mijn broertje Gerrit zag er eens één in overal lopen te Almen op straat. Hij nam hem wak achter op de fiets en bracht hem thuis.

Soms waren de piloten gewond aan de voeten of aan het hoofd.

De gemiddelde tijd dat de piloten bij ons waren, was 2 maanden (zie verder over de piloten de bijlage: Vliegertransport). Soms hadden ze stafkaarten bij zich, die we konden gebruiken. Het waren Amerikaanse piloten en van de RAF en uit de trein tijdens transport ontvluchte airborn-men.

Ze bleven bij ons tot ze overgeplaatst werden naar andere duikadressen, of tot ze gecrosses waren.

609

610

Bij mijn oom H.J. Koeslag (Schorfhaar) vonden de verraders brieven en kleren van onderduikers en 3 losse zegeltjes voor PB's. Hij werd meegenomen naar Arnhem (de Koepel) en werd toen naar Vught gebracht. Vandaar is hij naar Oranienburg en Porta Westfalica getransporteerd, waar hij in Febr. '45 is omgekomen.

Ook bij J. Kolkman (Buisweerd) verschenen die nacht een stuk of 7 landwachters op zoek naar onderduikers. Ze konden de schuilplaatsen in de schuur, waarin zich er 2 ophielden, echter niet vinden. Deze sliepen blijkbaar de slaaper rechtvaardigen, want de volgende morgen bleek dat zij van het nachtelijk bezoek zelfs in het geheel niets bemerkt hadden!

Ondanks dit alles, ging langzamerhand alles weer zijn gewone gang. Ooma Jan (Jan Berghuis) kwam terug, en andere, nieuwe onderduikers. Toen haalde mijn zusje Gerda weer een piloot, toen kwam Floor, en het duurde niet lang of hele dagen liep 't door van illegale werkers uit Zutphen, Holten, Deventer, die wat te confereren hadden.

611

612

Allerlei dingen wezen erop, dat er bij deze overvallen verraad in het spel was geweest en algemeen werd Zus daarbij voor de hoofdschuldige gehouden. Daarom werd besloten haar, na onderzoek, in veilige bewaring te stellen. De moeilijkheid was om haar in de buurt te krijgen, want na de arrestaties had ze zich ziek gemeld. Men kreeg mit het uiteindelijk zo ver, dat ze op 21 Nov. een ontmoeting zou hebben met Ooma Jan over de voortzetting van haar werk en het ontvangen van nieuwe opdrachten.

Eén van de jongens, Bertus ter Wal, zou haar "voor de gezelligheid" een eind ophalen. Bij het Café "De Eerste Stuiver" op de grens van Zutphen, zou deze haar ontmoeten. Ze zou dan naar het huis van W.A. de Boone in Eefde gebracht worden om tekst en uitleg te geven. Maar nauwelijks had Ter Wal haar ontmoet, of 2 pistolen werden in zijn nek gedrukt en hoorde hij commanderen: "Hände hoch". Aan alle kanten was hij ingesloten door de SD. Verzet was onmogelijk.

Egbert Anserink en Gerhard Oortgiesen, ~~hij~~ beiden uit Eefde, die in de buurt waren, maakten dat ze weg kwamen en waarschuwden terstond de ouders van den arrestant. Toen Egbert Anserink ("Ep") 's avonds z'n vrouw even wilde gaan zeggen dat hij die nacht voor de veiligheid niet zou thuis komen, liep hij in de armen van de Gestapo die zich reeds in de tuin van zijn woning verdekt had opgesteld.

Ik zou bij Egbert Anserink (mijn neef) gaan horen naafr de afloop van de opsluiting van Alie van Berten en liep ook in de val. De volgende dag werd ook Gerhard Oortgiesen gepakt, aangezien bij het strenge verhoor in Deventer zijn naam ook genoemd werd.

613

614

Uiteraard werden aanvankelijk alleen Ger. gezinnen bezocht, maar van het een kwam het andere, had men de jongen thuis kunnen houden, allengs moesten ze onderduiken. Al heel spoedig kwamen de moeilijkheden met de Joden, ook zij moesten worden opgeborgen en goed ook. en het is door de heele bezetting heen wel duidelijk geworden dat zij de moeilijkste en duurste klanten waren. Om deze menschen te helpen ontstond langzamerhand een groepje menschen die elkander bijstonden en hielpen met het verzorgen en plaatsen van de onderduikers.

In 't voorjaar van 1943 kreeg deze zelfstandig werkende groep contact met een zekere Max (Blokzijl) uit Twente, die hen voorstelde om in organisatorisch verband te gaan werken, waaraan groote voordeelen, wat betreft het verkrijgen van bonkaarten, het uitwisselen van onderduikers enz., aan verbonden waren.

Na toezegging van onze medewerking kregen we spoedig het verzoek om een periodieke vergadering van de L.O. bij te wonen. Deze bijeenkomst had plaats te Zutphen en werd door Tjerk en Tom als deputatie van Deventer bijgewoond. Ze troffen hier afgevaardigden uit Winterswijk, Zutphen, Arnhem en Twente.

Vervolgens besloten ze naar Zutphen te rijden. Overal was het stil op de weg, mannen zag je helemaal niet. Verschillende plaatsen bleken geëvacueerd te zijn in verband met het V.I.-gevaar. De ene V.I. na de andere knetterde over hun hoofden, wat nu niet bepaald een prettig idee gaf. Moeizaam traptten ze verder op hun massieve banden, tot Zutphen bereikt was. Hier was het ook ongewoon stil. Na een vrouw de weg te hebben gevraagd, werd naar het adres van den plaatselijken C.I.D.-leider gereden, waar niemand thuis scheen te zijn. Na daar een minuut of tien gestaan te hebben, kwam er een vrouw aanrijden, die bij het bespeuren van de beide knapen hard wegfietste. Bij het aangrenzende huis werd toen geïnformeerd waar de burens waren. Deze wisten te vertellen dat de buurvrouw bij haar moeder was in die en die straat. Daar gekomen, stond de vrouw, die zo hard weggereden was, in de deur. Na hen gerustgesteld te hebben, vertelden zij hen, dat "hij" bij Sociale Zaken op kantoor zat. De beide speurders keken wel een beetje vreemd, maar gingen moedig voorwaarts. Bij dat kantoor gekomen, scheen de bewuste persoon hen al te verwachten, want hij vroeg direct: "Zijn jullie uit Zwolle"? Vervolgens nam hij hen mee naar een apart kamertje. De introductiebrief werd overgegeven en door hem bestudeerd. Na enige tijd vertelde hij niet te weten, wat de bedoeling was, en veronderstelde, dat zij zich vergisten. Hij voegde eraan toe pas veertien dagen op dat adres te wonen, en dat de vorige woner naar een huis in dezelfde straat was gegaan. Dus terug naar die straat. Daar deed een vrouw de deur open, die vertelde, dat haar zoon de boer op was. Toen haar op voorzichtige wijze werd medegedeeld, dat het van belang was hem zo spoedig mogelijk te spreken, zei ze, dat het nog wel een hele tijd kon duren voor hij terug kwam, en ze niet

op hem konden wachten.

Moedeloos werd besloten er maar mee op te houden, wat achteraf een goed denkbeeld bleek te zijn geweest. Dienzelfden dag werden tientallen illegale werkers in Zutphen en omgeving door de S.D. gearresteerd, en het was dus niet te verwonderen, dat de menschen de beide vreemdelingen niet vertrouwden. De man, die ze moesten hebben, was tijdig ondergedoken.

Bij een grote bakkerij in de buurt van Zutphen kregen ze beiden een groot brood zonder bon, en spoedig fleurden de beide pechvogels of geluksvogels weer op. Het was inmiddels al laat geworden, en het was te voorzien dat zij niet meer voor sperrtijd binnen konden zijn. Dus dan maar langs de binnenwegen. Natuurlijk verdwaalden ze in het donker, en kwamen tegen 9 uur vermoeid bij boer K. in Wijhe terug. De evacuë bleek niet aanwezig te zijn. De volgende dag werd de terugreis naar Zwolle aanvaard. Hier werd bij grondige informaties vernomen, dat een andere inlichtingengroep reeds enige tijd geleden de benodigde gegevens had verzameld met medewerking van de Rijkswaterstaat. Met algemene stemmen werd toen besloten verder maar geen pogingen meer te ondernemen, en kregen beide knapen maar weer achter de schrijfmachine om persoonsbewijzen en papieren te fabriceren.

Vlak voor de bevrijding van Zwolle kreeg een van beiden opdracht de stellingen in en om Zwolle op kaart te brengen. Tot zijn grote voldoening zag hij, dat de officier, die bij de eerste Canadezen Overijssel's hoofdstad binnentrok, zijn kaart in handen had. Dat gaf meer bevrediging dan de IJssellinie-tocht!

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638